

Autoreferat

**Osiągnięcia w pracy naukowo-badawczej, dydaktyczno-popularyzacyjnej
oraz organizacyjnej**

dr Agnieszki Kurczewskiej

Łódź 2014

SPIS TREŚCI

I. SYLWETKA HABILITANTA.....	3
II. OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE.....	4
1. Prezentacja cyklu publikacji stanowiącego osiągnięcie naukowe w myśl art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 nr 65, poz. 595 ze zm.).....	4
1.1. Zakres cyklu publikacji.....	4
1.2. Uzasadnienie wyboru dyscypliny i tytułu cyklu publikacji.....	5
1.3. Określenie głównego nurtu badawczego.....	6
1.4. Charakterystyka poszczególnych publikacji w cyklu.....	11
1.5. Wkład w rozwój nauk ekonomicznych.....	22
2. Pozostałe osiągnięcia naukowe w formie publikacji naukowych.....	25
3. Zrealizowane krajowe i międzynarodowe projekty naukowo-badawcze.....	25
4. Nagrody i wyróżnienia naukowe.....	26
5. Międzynarodowe doświadczenia w pracy naukowo-badawczej.....	27
6. Udział w konferencjach naukowych.....	27
7. Członkostwo w konsorcjach i organizacjach naukowych oraz grupach badawczych.....	29
8. Inne formy aktywności naukowej.....	30
III. OSIĄGNIĘCIA DYDAKTYCZNE I POPULARYZATORSKIE.....	31
IV. OSIĄGNIĘCIA ORGANIZACYJNE.....	32
Bibliografia.....	33

I. SYLWETKA HABILITANTA

W 1999 roku rozpoczęłam **studia magisterskie** na kierunku **finanse i bankowość** na **Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego**. W trakcie nauki na UŁ, w ramach programu wymiany studenckiej Erasmus, odbyłam roczne studia na Université de Picardie Jules Verne w Amiens we Francji, podczas których zainteresowałam się problematyką specyfiki wsparcia dla francuskich małych i średnich przedsiębiorstw. Indywidualny i przyspieszony tryb nauczania umożliwił mi otrzymanie dyplomu magistra ekonomii w cztery lata po rozpoczęcia studiów. Po uzyskaniu stopnia magistra wyjechałam na **staż w Radzie Europy w Strasburgu**, gdzie pracowałam w Departamencie Strategicznego Planowania. Podczas stażu zajmowałam się tematyką międzynarodową, jak również podjęłam studia literaturowe z zakresu funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw.

W 2004 roku rozpoczęłam stacjonarne **studia doktoranckie z zakresu ekonomii** na **Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego**. Moje zainteresowania badawcze koncentrowały się na finansowych aspektach funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw. Na pierwszym roku studiów doktoranckich wyjechałam na półroczny **staż do Komisji Europejskiej do Dyrektoriatu Generalnego Przedsiębiorstw i Przemysłu w Brukseli** a także nawiązałam kontakt z **Université Paris Dauphine**. Podczas stażu w Brukseli i wyjazdów studyjnych do Paryża zebrałam materiały do pracy doktorskiej pt. „Finansowe uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie Francji”, którą obroniłam z wyróżnieniem w lutym 2008 roku. Promotorem mojej pracy była prof. zw. dr hab. Bożena Mikołajczyk.

W marcu 2008 roku zostałam zatrudniona na stanowisku adiunkta w **Katedrze Finansów i Rachunkowości MSP** na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. Po otrzymaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych moje zainteresowania zaczęły kierować się w stronę przedsiębiorczości. Nawiązałam współpracę naukową z **Katedrą Przedsiębiorczości w Aalto University School of Business** (dawniej Helsinki School of Economics) w Helsinkach. W roku akademickim 2010/2011 zostałam zatrudniona na stanowisku *assistant professor* w tej katedrze. Po powrocie z rocznego pobytu w Helsinkach, kontynuuję badania naukowe z pracownikami tej uczelni, w dalszym ciągu prowadzę też jako *visiting assistant professor* zajęcia dydaktyczne i seminaria magisterskie.

W 2014 roku w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „**Mobilność Plus**” otrzymałam środki na realizację 10 miesięcznego stażu badawczego na University of Tampa (USA). Staż rozpoczyna się w listopadzie 2014 roku.

Ponadto, na przestrzeni lat 2005 – 2011 pracowałam jako **konsultant biznesowy** Fundacji Mobile Open Society through wireless Technology (MOST) oraz Disruptive Concepts w Warszawie.

II. OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE

1. Prezentacja cyklu publikacji stanowiącego osiągnięcie naukowe

1.1. Zakres cyklu publikacji

Jako podstawę do otrzymania stopnia naukowego doktora habilitowanego z zakresu nauk ekonomicznych podaję cykl publikacji, który zatytułowałam:

Studia nad złożonością i dynamiką procesów przedsiębiorczych - implikacje dla edukacji w zakresie przedsiębiorczości na uczelniach wyższych o profilu ekonomicznym i biznesowym.

W skład cyklu publikacji wchodzi:

- **monografia:**

1. Kurczewska Agnieszka (2013), *Przedsiębiorczość jako proces współdziałania sposobności i intencji przedsiębiorczych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne (PWE), Warszawa 2013, 242.

- **artykuły naukowe i rozdziały w monografiach:**

2. Kyrö Paula, Kurczewska Agnieszka, Osei-Bonsu Nana (2013), *Differences in Students' Understanding of Opportunity Process Matters for their Learning!*, [w:] Conceptual Richness and Methodological Diversity in Entrepreneurship Research, European Research in Entrepreneurship series, (red.) A. Fayolle, P. Kyrö, T. Mets, U. Venesaar, wydawnictwo Edward Elgar, 117- 145.

Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na dokonaniu przeglądu teoretycznego, zaplanowaniu i realizacji badań oraz interpretacji uzyskanych wyników. Mój udział procentowy szacuję na 35 %.

3. Kurczewska Agnieszka (2013), *What can we learn from our students? - The study on the evolvement of students' entrepreneurial conation when they are responsible for their learning process*, Periodical of Entrepreneurship Education 1/2013, Scientific Association for Entrepreneurship Education, 63-83.

4. Kurczewska Agnieszka (2014), *Transformative learning illustrated! Entrepreneurship education as a projection of a business life*, The Journal of American Business Review, Cambridge, Vol. 2, Num. 2, Summer 2014, 209-217.

5. Kurczewska Agnieszka, Białek Jacek (2014), *Is the interplay between self-efficacy and entrepreneurial intentions gender-dependent? The case of Poland*, Argumenta Oeconomica 2 (33) 2014.

Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na stworzeniu koncepcji artykułu, dokonaniu przeglądu teoretycznego, zaplanowaniu i realizacji badań oraz interpretacji uzyskanych wyników. Mój udział procentowy szacuję na 80%.

6. Kurczewska Agnieszka, Białek Jacek (2014), *Entrepreneurial Intentions, Motives and Expectations of Polish Students*, [w:] *Entrepreneurial propensity of university students in selected countries of Europe and Latin America - GESt Study*, Analysis and Empirical Evaluation in Europe and Latin America. (red.) Ruda, W, Ascúa, R., Danko, B., Martin, TA, wyd. ZMG, Germany & Universidad del Litoral, Argentina, 55-74.

Mój wkład w powstanie tej pracy polegał na stworzeniu koncepcji artykułu, dokonaniu przeglądu teoretycznego, zaplanowaniu i realizacji badań oraz interpretacji uzyskanych wyników. Mój udział procentowy szacuję na 80%.

1.2. Uzasadnienie wyboru dyscypliny i tematu cyklu publikacji

W pracy naukowej koncentruję się na problematyce z zakresu *przedsiębiorczości*. Zainteresowanie tą tematyką wyniknęło z wcześniej podejmowanych tematów badawczych dotyczących małych i średnich przedsiębiorstw. Zidentyfikowana w pracy doktorskiej specyfika małych firm sprawiła, że coraz częściej zaczęłam zastanawiać się nad rolą jednostki, czyli przedsiębiorcy, w procesach związanych z identyfikowaniem i wdrażaniem pomysłów na biznes. W sposób naturalny moje zainteresowania zaczęły kierować się w stronę przedsiębiorczości rozumianej nie tylko jako czynnik rozwoju gospodarki lecz jako wymiar ludzkiej działalności. Szczególnie zainteresowały mnie dwie koncepcje naukowe: intencje i sposobności przedsiębiorcze. Złożyły się one w jeden temat badawczy, który można określić jako przebieg procesów przedsiębiorczych określony zależnością między intencjami i sposobnościami przedsiębiorczymi. Zaczęłam podejmować próby odtworzenia złożoności i dynamiki tych procesów. Jednocześnie zawsze bardzo istotne były dla mnie procesy uczenia się, zwłaszcza w połączeniu z procesami przedsiębiorczymi. Kierując się ideą użyteczności nauki, szczególnie istotne dla mnie było uwzględnienie implikacji dla edukacji, zwłaszcza prowadzonej na uczelniach wyższych o profilu ekonomicznym i biznesowym. W każdej z moich prac przedstawionych do cyklu w ramach osiągnięcia naukowego staram się zawrzeć wątki edukacyjne. W rezultacie cyklowi publikacji nadałam tytuł: *Studia nad złożonością i dynamiką procesów przedsiębiorczych - implikacje dla edukacji w zakresie przedsiębiorczości na uczelniach wyższych o profilu ekonomicznym i biznesowym*.

W swym wymiarze naukowym przedsiębiorczość jest koncepcją *interdyscyplinarną*. Swoją tożsamość akademicką buduje czerpiąc z nauk takich jak: ekonomia, zarządzanie, psychologia, socjologia. Stosowanie podejścia interdyscyplinarnego zapewnia elastyczność w poszukiwaniu i pokonywaniu problemów badawczych, umożliwia aplikację niestandardowych rozwiązań i tym samym zwiększa prawdopodobieństwo lepszego rozpoznania badanego zagadnienia. Przedsiębiorczość jest młodą problematyką naukową, dopiero kształtującą swoją tożsamość i powoli akcentującą obecność na mapie nauki. Nowe nauki czy koncepcje naukowe wymagają przekraczania granic i interdyscyplinarności. Podejście interdyscyplinarne wydaje się zatem uzasadnione. *Hybrydowy charakter przedsiębiorczości* jako koncepcji naukowej - różnorodność perspektyw teoretycznych, podejść i metod badawczych, sprawiają jednak, że trudno jednoznacznie zaklasyfikować ją do jednej dyscypliny naukowej.

Trudność klasyfikacji potęguje *problem „naukowości” przedsiębiorczości*. W języku polskim słowo „przedsiębiorczość” nie funkcjonuje jako określenie nauki, lecz jako określenie pewnej dyspozycji człowieka albo ogółu przedsiębiorstw i przedsiębiorców. W swych publikacjach staram się traktować przedsiębiorczość jako wyodrębniającą się dziedzinę naukową (choć nie ma jej np. w wykazie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych). Doświadczenia innych krajów w ostatnich latach pokazują jednak, że przedsiębiorczość legitymizuje swoją pozycję i systematycznie buduje tożsamość akademicką.

Stosując klasyfikację Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów podejmowana problematyka najbliższa jest *dziedzinie nauk ekonomicznych – ekonomii*. W ekonomii rządzą precyzyjne prawa, często o charakterze matematycznym, jednak jest w nich również

coraz więcej miejsca na element mniej precyzyjny – ludzką naturę. Podstawową inspiracją w rozważaniach nad przedsiębiorczością były dla mnie dzieła wybitnych ekonomistów, zwłaszcza: von Misesa („Ludzkie działanie - traktat o ekonomii”, 1949), Kirznera („Konkurencja i przedsiębiorczość”, 1973), jak również Schumpetera („Teoria rozwoju gospodarczego”, 1934). Lektura tych dzieł pozwoliła mi rozumieć przedsiębiorczość jako działalność człowieka – przedsiębiorcy. Punktem wyjścia moich rozważań jest jednostka, obdarzona intencjami przedsiębiorczymi, która potrafi wdrożyć sposobności przedsiębiorcze w danych realiach rynkowych. Interesuje mnie natura i specyfika zaangażowania w procesy rynkowe i sam proces związany z pojawianiem się i wzmacnianiem intencji przedsiębiorczych, jak również z identyfikacją i wdrażaniem sposobności przedsiębiorczych. Wyniki swoich badań odnoszę do edukacji z zakresu przedsiębiorczości realizowanej przede wszystkim na uczelniach o profilu ekonomicznym i biznesowym. Staram się powiązać procesy przedsiębiorcze z procesami uczenia się.

1.3. Określenie głównego nurtu badawczego

Moje wysiłki badawcze koncentrują się wokół *odtworzenia procesu przedsiębiorczego¹, określenia jego specyfiki oraz znaczenia dla procesów uczenia się i praktyk edukacyjnych*. Podstawą podjęcia badań była obserwacja, że różnice w poziomie aktywności przedsiębiorczej nie mogą być wyjaśniane jedynie czynnikami o charakterze gospodarczym czy instytucjonalnym. W odróżnieniu od dominującego podejścia *stricte* ekonomicznego do badań przedsiębiorczości, które koncentruje się na efektach działań przedsiębiorczych, w proponowanym przeze mnie podejściu wychodzącym od poziomu zaangażowanej jednostki próbuje się zrozumieć, dlaczego tylko niektórzy wdrażają w życie swoje pomysły biznesowe. Sięgam zatem do przyczyn, źródeł i natury działań przedsiębiorczych. Interesują mnie procesy związane z osobą przedsiębiorcy, zachodzące od momentu pojawienia się pomysłu na prowadzenie działalności aż do jego wdrożenia (lub odrzucenia). Koncentruję się na zrozumieniu w jaki sposób przedsiębiorcy myślą, podejmują decyzje i inicjują działania przedsiębiorcze. Staram się wyodrębnić esencję postaw i zachowań przedsiębiorczych oraz ukazać ich dynamikę. Nie posługuję się zatem retoryką rentowności i innowacyjności, typową dla dyskursu na poziomie makro, lecz obieram perspektywę zorientowanej przedsiębiorczo jednostki realizującej swoje aspiracje biznesowe.

Nie wszyscy jesteśmy jednakowo przedsiębiorczy. W przeprowadzonych przeze mnie badaniach staram się odpowiedzieć na pytania: *w jaki sposób przebiega proces przedsiębiorczy, a zwłaszcza dlaczego tylko niektórzy mają pomysły biznesowe i co determinuje proces ich eksploatacji*. Nie zakładam jednak istnienia jednego, uniwersalnego procesu przedsiębiorczego. Przyjmuję, że z uwagi na różnorodność natury i doświadczeń człowieka, procesy te mogą różnić się między sobą. Staram się jednak zrozumieć logikę tych procesów, ich determinanty, czy zależności między koncepcjami je wyjaśniającymi. Określam kryteria, którymi posługując się możemy opisać zaangażowanie przedsiębiorców w proces przedsiębiorczy. Tak jak zauważają Moroz i Hindle (2011), wyzwaniem staje się opisanie procesów, które są jednocześnie generyczne (uwzględniają jak najszerszy zakres procesów przedsiębiorczych), jak i bardzo specyficzne (dotyczą wyłącznie tego co jest związane z przedsiębiorcą i zatem nie mogą być w całości opisane przez inne nauki).

W rekonstrukcji procesu przedsiębiorczego duże znaczenie odgrywa zrozumienie roli *intencji i sposobności przedsiębiorczych*. Obie koncepcje, choć abstrakcyjne, wpisują się w proces

¹ Przez proces przedsiębiorczy rozumie się proces rozpoczynający się od pomysłu na przedsięwzięcie (identyfikacji sposobności) aż po jego wdrożenie w życie (eksploatację sposobności).

przedsiębiorczy, wzajemnie przy tym na siebie oddziałując. Intencje przedsiębiorcze (*entrepreneurial intentions*) wyrażają zamierzenia i plany jednostek, ich chęci do zrobienia czy wywołania czegoś. Poprzedzają zachowanie (w tym przypadku zmierzające do rozpoczęcia działalności), więc znajomość ich daje lepszy i bardziej prawdziwy obraz rzeczywistych źródeł i natury przedsiębiorczości. Z perspektywy dorobku psychologii intencje zostania przedsiębiorcą można uznać za najlepszy (bezpośredni i najsilniejszy) predyktor zachowań. Również sposobności przedsiębiorcze (*entrepreneurial opportunities*) warunkują przebieg procesu przedsiębiorczego. Współcześnie odchodzi się od identyfikacji w społeczeństwie osób, które stają się przedsiębiorcami (czyli poszukiwania specyfiki przedsiębiorców w ramach tzw. *trait theory*, czyli teorii rozwijającej koncepcje cech charakteru i osobowości przedsiębiorcy) w kierunku zrozumienia zależności między przedsiębiorczymi jednostkami a wartościowymi sposobnościami (nurt behawioralny i kognitywny badań). Sposobności to postrzegane jako atrakcyjne i wykonalne sytuacje - okoliczności, w których jednostka wykorzystuje różnego rodzaju zasoby tworząc nowe relacje między sposobami ich wykorzystania a celami do osiągnięcia, wierząc, że przyniesie to zysk czy nową wartość. Nauka o przedsiębiorczości poddaje obecnie dyskusji i badaniom przede wszystkim zagadnienie istnienia, identyfikacji, powstawania, rozwoju, czy wykorzystywania sposobności przedsiębiorczych. Podstawą procesu przedsiębiorczego staje się zatem wdrażająca w życie sposobności jednostka, której przedsiębiorcze działanie poprzedza faza intencji przedsiębiorczych. Istnienie sposobności przedsiębiorczej w połączeniu z intencjami przedsiębiorczymi jednostki warunkuje proces przedsiębiorczy i determinuje jego przebieg.

W przeprowadzonych przeze mnie badaniach stwierdzam, że na proces przedsiębiorczy mają wpływ fazy występujące przed fizyczną kreacją przedsiębiorstwa, a sam proces wykazuje silne zróżnicowanie w fazie identyfikacji, ewaluacji i eksploatacji sposobności przedsiębiorczych. Charakteryzuję różne procesy związane ze sposobnościami przedsiębiorczymi i wyróżniam ich determinanty. Dokonuję zatem typologizacji i konceptualizacji tych procesów. I tak w podejściu rynkowym istnienie sposobności zależne jest od gry popytu i podaży, szerzej np. Sarasvathy et al. (2003), Ardichvili et al. (2003). Podejście kognitywne upatruje sens procesu przedsiębiorczego w nabytych przez doświadczenie właściwościach kognitywnych jednostek, umożliwiających wychwycenie zależności pomiędzy z pozoru niezależnymi zdarzeniami czy trendami, szerzej np. Baron (2006). Rozumienie przedsiębiorczości można wzbogacić poprzez uwzględnienie ***perspektywy zaangażowanej w proces przedsiębiorczy jednostki***. W szerszym ujęciu, takie podejście do przedsiębiorczości nazywam ***humanistyczno-społecznym***. Rozwijam je również w badaniach nad intencjami przedsiębiorczymi, w ramach których określiłam wpływ czynników w postaci: postrzeganych chęci, postrzeganej wykonalności, skłonności do działania, doświadczenia przedsiębiorczego i edukacji. Przetestowałam także zintegrowany model intencji przedsiębiorczych, który zbudowałam inspirując się Modelem Zdarzenia Przedsiębiorczego (*Model of the Entrepreneurial Event*, Shapero i Sokol 1982) i Teorią Planowanego Zachowania (*Theory of Planned Behaviour*, Ajzen 1991). Podsumowując, wyniki moich badań i rozważań wskazują na:

- heterogeniczność procesów związanych z identyfikacją, oceną i wdrożeniem sposobności przedsiębiorczych,
- istotne znaczenie zaangażowania jednostek w proces przedsiębiorczy,
- złożoność kształtowania się intencji przedsiębiorczych,
- istotną rolę edukacji w procesie przedsiębiorczym,
- wysoką interdyscyplinarność przedsiębiorczości i złożoność jej wymiaru naukowego,
- kontekstowość przedsiębiorczości,

- konieczność postulatu integracji humanistycznego i ekonomicznego nurtu w przedsiębiorczości jako koncepcji naukowej.

Podstawowym wyróżnikiem łączącym większość prowadzonych przeze mnie badań jest założenie, że **podejście procesowe i humanistyczne** (czyli uwzględniające perspektywę jednostki) umożliwia zrozumienie ścieżki, jaką przedsiębiorcza jednostka przechodzi od momentu pomysłu do wdrożenia sposobności. W tym rozumieniu przedsiębiorczość związana jest silnie z postawami społecznymi określającymi współczesnego człowieka: indywidualizmem, potrzebą tworzenia oraz ekspresji. I poprzez te wartości czy postawy przedsiębiorczość związana jest z rozwojem gospodarczym. Nie jest zatem oderwana od swoich korzeni, czyli od ekonomii. W konsekwencji w moich rozważaniach zastanawiam się nad **relacją między ekonomią a przedsiębiorczością**, zarówno z perspektywy historii rozwoju tych nauk, jak i ich wzajemnych inspiracji. Wierzę, że perspektywa humanistyczna, ze swoją specyfiką w zakresie podejścia badawczego i metodologii, jest w stanie zaoferować ekonomii i przedsiębiorczości wiele nowych myśli.

Czerpanie przedsiębiorczości jako nauki z wielu źródeł implikuje posługiwanie się **róznicowanymi metodami badawczymi, zarówno ilościowymi jak i jakościowymi**. W swoich badaniach stosowałam różnorodne metody badawcze. W badaniach dotyczących intencji przedsiębiorczych stosowałam przede wszystkim badania ilościowe. Użyte metody obejmowały: analizę dyskryminacyjną, regresję logistyczną, analizę skupień, drzewa klasyfikacji. W badaniach dotyczących sposobności przedsiębiorczych stosowałam przede wszystkim badania jakościowe. Posługiwałam się metodą etnograficzną, studium przypadku, teorią ugruntowaną (publikacje podane w cyklu), lecz także zastosowałam wideografię, i przeprowadziłam studia porównawcze (publikacje poza cyklem).

Szczególnie istotna jest dla mnie **możliwość transponowania wyników badań na pole edukacji w zakresie przedsiębiorczości**. W większości przeprowadzonych przeze mnie badań staram się określić, jak wyniki badań można interpretować z perspektywy nauczania przedsiębiorczości. Szczególnie ważna stała się dla mnie **koncepcja uczenia się przez działanie** (*learning by doing*, np. Cope i Watts 2000), czy uczenia eksperymentalnego (*experimental learning*, np. Kolb 1984, Politis 2005). Proces kształcenia wiąże się z aktywnością (Fiet 2000), a przedsiębiorczość to nic innego jak wdrażanie przedsięwzięć w życie. Edukatorzy przedsiębiorczości powinni więc na zajęciach zachęcać studentów do działania (Rasmussen i Sorheim 2006), stawiać zadania pozwalające studentom być odkrywcami wiedzy, a nie pasywnymi odbiorcami informacji (Ewell 1997) oraz stymulować ich plany przedsiębiorcze. Rozwijane przeze mnie podejście do edukacji przedsiębiorczości kładzie nacisk na kształcenie, w którym główną postacią jest student oraz które w rezultacie zmierza do zwiększania liczby i jakości sposobności przedsiębiorczych oraz wzmacnia intencje przedsiębiorcze. Zgadzam się z obserwacją Kyrö (2008, s.42), która pisze: *Proaktywne zachowanie w swojej złożoności zakłada, że kształcenie się jest procesem jednocześnie indywidualnym i społecznym, nawiązującym do dynamiki pomiędzy jednostką i procesami kolektywnymi*. Staram się widzieć procesy uczenia się w szerszym kontekście i łączyć je z procesami przedsiębiorczymi. Poprzez swoje badania pragnę dostarczyć wskazówek i propozycji rozwiązań, w jaki sposób wzmocnić jakość nauczania przedsiębiorczości na uczelniach wyższych. Edukacja przedsiębiorczości zorientowana na działania (*action-based entrepreneurship education*) odpowiada **konstruktywistycznemu modelowi nauczania**. Według Löbler (2006) w podejściu konstruktywistycznym uczenie się jest procesem zarządzanym przez uczącego, w którym nauczanie wspiera uczenie się, a więc uczący bierze odpowiedzialność za ten proces. Konstruktywistyczny model nauczania łączy

się z koncepcją *transformatywnego uczenia się* (*transformative learning*) (Mezirow 1997; Mezirow et al., 2000), gdzie transformacja rozumiana jest jako droga do bardziej przedsiębiorczego myślenia i zachowania. Uczenie transformatywne uważane jest za rodzaj głębokiego uczenia, podczas którego uczący się poprzez refleksję krytyczną nadają znaczenie zarówno samemu uczeniu się, jak i życiu.

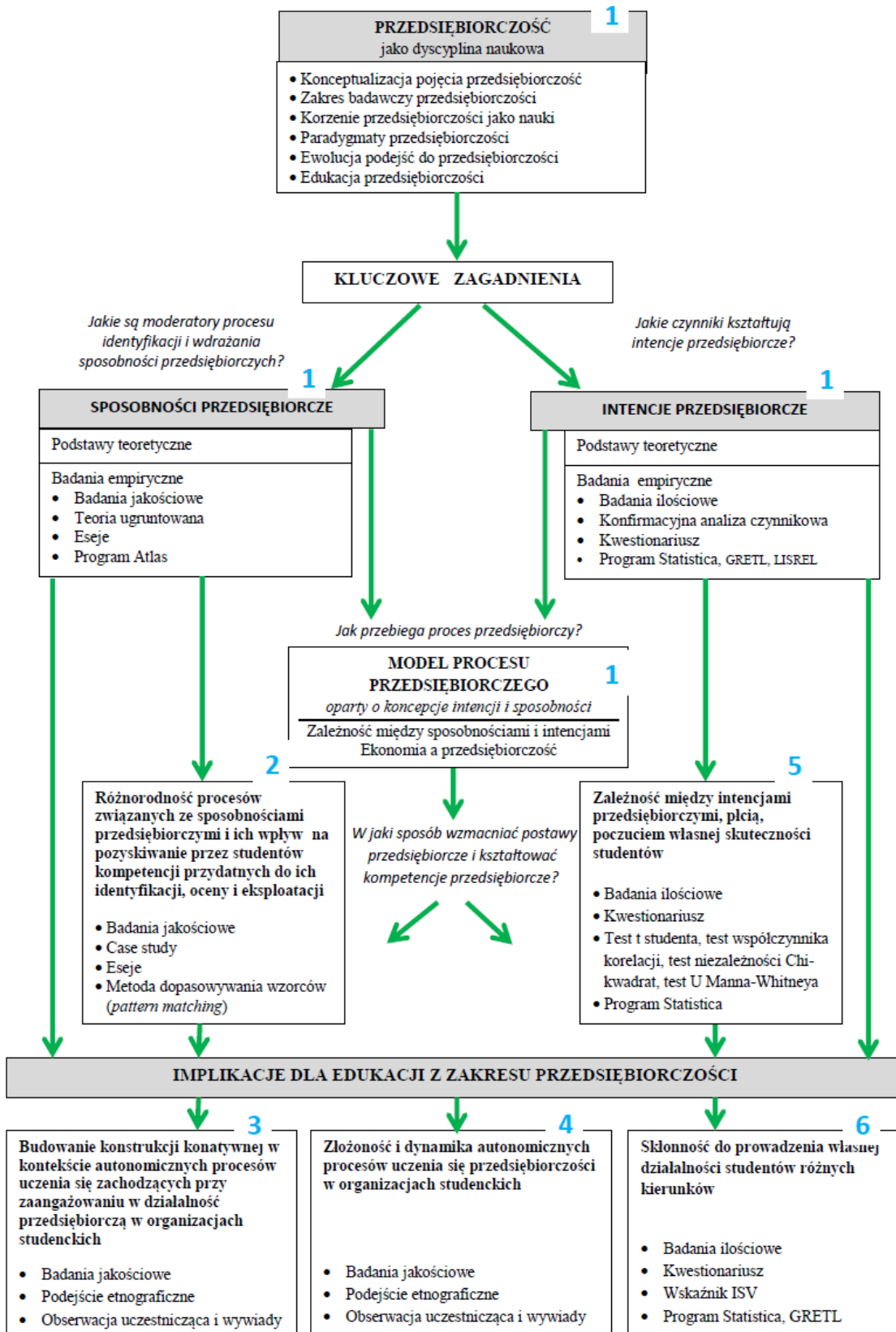
Równoległe do prób rekonstrukcji procesu przedsiębiorczego podejmuję temat *przedsiębiorczości jako dynamicznie rozwijającej się koncepcji naukowej*, interdyscyplinarnej i o bogatej metodologii. W nauce o przedsiębiorczości podejście interdyscyplinarne i opierające się na różnorodności metodologicznej pozwala dotrzeć do mechanizmów procesu przedsiębiorczego i tym samym wyjaśnić zależności między intencjami i sposobnościami przedsiębiorczymi. Przedsiębiorczość jako koncepcja naukowa sięga do etapów poprzedzających fizyczną kreację przedsiębiorstwa, stara się dotrzeć do mechanizmów sprawiających, że powstają nowe firmy i wytłumaczyć zachowanie, myślenie i podejmowanie decyzji przedsiębiorców, czyli jednostek skłonnych do ponoszenia ryzyka i działania w warunkach niepewności wcielania swoich pomysłów biznesowych w życie. Rezultaty przedsiębiorczości są oczywiste – to powstała firma czy wdrożone przedsięwzięcie. W dużym stopniu przedsiębiorczość jako nauka opiera się na analizie zachowań i kompetencji przedsiębiorczych, procesów myślowych zachodzących u przedsiębiorców, ale także ich emocji, motywacji, impulsów nimi rządzących, wartości, czy przekonań. Odwołuje się zatem do jednostki – inteligencji i działania człowieka, nie zapominając jednocześnie o jego interakcji z otoczeniem. Przedsiębiorczość jako koncepcja naukowa stara się określić dlaczego i w jaki sposób niektóre jednostki dostrzegają (lub kreują) możliwości podjęcia przedsięwzięć przedsiębiorczych, a następnie, jeśli okazują się one dla nich atrakcyjne, wprowadzają je z powodzeniem w życie. Rozpracowuje intencje przedsiębiorców i determinanty je kształtujące. Współczesna przedsiębiorczość zajmuje się procesami przedsiębiorczymi. Procesy te są przede wszystkim procesami emergencji i kreacji, czyli dotyczą powstawania i tworzenia się czegoś, co wcześniej nie istniało, a nie tylko służą optymalizacji alokacji posiadanych zasobów, jak w przypadku zarządzania. Przedsiębiorczość jest obecnie traktowana jako wartość wykraczająca ponad tradycję czy kulturę. Kompetencje przedsiębiorcze są niezbędne - umożliwiają bowiem radzenie sobie z „nowym”, ze zmianą, czyli funkcjonowaniem w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

Moją ambicją naukową jest przyczynienie się do *pełniejszego zrozumienia złożoności i dynamiki procesów przedsiębiorczych, wyjaśnienia i interpretacji zachowania przedsiębiorczego*; nadanie naukowego „sensu” procesom przedsiębiorczego uczenia się. W swoich pracach łączę wątki ekonomiczne, socjologiczne, psychologiczne oraz z zakresu nauk o zarządzaniu. Wyniki moich badań w zamierzeniu mają mieć implikacje dla edukacji przedsiębiorczości prowadzonej na uczelniach wyższych, a wnioski ugruntować pozycję przedsiębiorczości jako odrębnej dyscypliny nauki. Jako grupę badawczą celowo wybrałam studentów. Podstawą do budowania nauki o przedsiębiorczości jest bowiem wiara, że przedsiębiorczość rozumiana jako zbiór kompetencji i postaw jest możliwa do nauczania. Wierzę również, za Kociatkiewiczem i Kosterą (2013), że istotną sferą działalności naukowej stanowi kształcenie studentów. Znając potrzeby i sposób myślenia studentów jesteśmy w stanie kształtować ich poziom intencji oraz pomagać we wdrażaniu sposobności przedsiębiorczych w przyszłości.

Logiczne zależności między wątkami poruszonymi w publikacjach w ramach cyklu *Studia nad złożonością i dynamiką procesów przedsiębiorczych - implikacje dla edukacji w zakresie przedsiębiorczości na uczelniach wyższych o profilu ekonomicznym i biznesowym*, wraz z

wyszczególnieniem odniesień zgodnie z numeracją publikacji podaną na str. 4, przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Logiczne zależności między wątkami poruszonymi w publikacjach w ramach cyklu

1.4. Charakterystyka poszczególnych publikacji cyklu

1. Kurczewska Agnieszka (2013), *Przedsiębiorczość jako proces współdziaływania sposobności i intencji przedsiębiorczych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne (PWE), Warszawa 2013.

Monografia jest rezultatem projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (program Sonata) pt. „Koncepcja przedsiębiorczości jako wzajemnego oddziaływania sposobności i intencji” (2011-2014).

W monografii starano się ukazać naukowy wymiar przedsiębiorczości (czy drogę do zaistnienia przedsiębiorczości jako nauki) oraz nakreślić główne obszary jej zainteresowań i specyfikę. Jej zamiarem było nakreślenie najbardziej aktualnych obszarów dyskusji w zakresie przedsiębiorczości. Tytuł odwołuje się do dwóch koncepcji uważanych obecnie w przedsiębiorczości za fundamentalne: intencji i sposobności przedsiębiorczych. Elementem nowości, jaki niesie ze sobą monografia, jest połączenie w jeden model teoretyczny zagadnień intencji i sposobności przedsiębiorczych, dlatego zatytułowano ją „Przedsiębiorczość jako proces współdziaływania sposobności i intencji przedsiębiorczych”.

Celem przeprowadzonych badań było pełniejsze zrozumienie fenomenu przedsiębiorczości i przebiegu procesu przedsiębiorczego, a także zbudowanie modelu przedsiębiorczości, uwzględniającego fazy poprzedzające fizyczną kreację przedsiębiorstwa, tj. sięgającego etapu intencji przedsiębiorczych i sposobności przedsiębiorczych.

W ramach rozważań teoretycznych za cele szczegółowe uznano:

- przeprowadzenie dyskusji na temat naukowości przedsiębiorczości i wykazanie kierunków jej rozwoju;
- przedstawienie ewolucji rozwoju przedsiębiorczości jako nauki, jej problematyki, tradycji i korzeni, w tym wykazanie dominującej roli koncepcji intencji i sposobności przedsiębiorczych we współczesnym rozumieniu i badaniu przedsiębiorczości;
- dokonanie interdyscyplinarnego przeglądu rozumienia przedsiębiorczości i roli przedsiębiorcy w nauce od XVIII wieku do czasów współczesnych;
- krytyczną analizę dorobku teoretycznego z zakresu intencji przedsiębiorczych;
- krytyczną analizę dorobku teoretycznego z zakresu sposobności przedsiębiorczych;
- wyodrębnienie determinant procesu przedsiębiorczego.

Za cele szczegółowe części empirycznej monografii uznano:

- określenie moderatorów procesów związanych ze sposobnościami przedsiębiorczymi na podstawie wyników własnych badań jakościowych;
- weryfikację zależności między intencjami przedsiębiorczymi a czynnikami je kształtującymi na podstawie wyników własnych badań ilościowych;
- budowę modelu uwzględniającego dwie konstrukcje: sposobności i intencje przedsiębiorcze;
- transpozycję wyników badań na pole edukacji przedsiębiorczości.

Problem badawczy można sprowadzić do pytania: *Jak przebiega proces przedsiębiorczy, zakładając wpływ intencji i sposobności przedsiębiorczych na ten proces?* Do szczegółowych pytań badawczych stawianych w monografii należą:

- Czy przedsiębiorczość jest już odrębną i samodzielną nauką? (rozdz. 1)
- W jaki sposób sposobności przedsiębiorcze są identyfikowane i wdrażane w życie? (rozdz.2)
- Jakie są moderatory procesu identyfikacji i wdrażania sposobności przedsiębiorczych i jaki jest mechanizm ich działania? (rozdz. 2)

- Jakie czynniki kształtują intencje przedsiębiorcze? (rozd.3)
- Jakie zależności mogą występować we współdziałaniu intencji i sposobności przedsiębiorczych? (rozd. 4)
- Czym powinna cechować się edukacja przedsiębiorczości, by pozytywnie wpływać na postawy i kompetencje przedsiębiorcze? (rozd. 1 - 4)

Rozdział pierwszy monografii przedstawia przedsiębiorczość jako nowy obszar nauki, charakteryzujący się wysokim stopniem interdyscyplinarności, otwartością i wielowątkowością. W rozdziale dokonano przeglądu ewolucji rozumienia przedsiębiorczości i przedsiębiorcy w wybranych nurtach ekonomii. Rozdział służy pokazaniu pojemności i różnorodności koncepcyjnej pojęcia przedsiębiorczości oraz jej mocnych korzeni w nauce ekonomii. Odwołuje się przede wszystkim do dorobku Cantillona, Schumpetera, Kirznera i von Misesa. W rozdziale dokonano analizy możliwych przyczyn separacji przedsiębiorczości i ekonomii, którą można zaobserwować od czasu popularyzacji poglądów neoklasycznych. Rozdział ten zawiera również przegląd prób zrozumienia zachowania przedsiębiorcy przez wybrane nauki nieekonomiczne, przede wszystkim psychologię i socjologię. Uwzględniony zostaje dorobek szkoły opisującej cechy charakteru i osobowości przedsiębiorcy, szkoły behawioralnej i kognitywnej. W rozdziale zawarto refleksje na temat współczesnego rozumienia przedsiębiorczości i przedsiębiorcy oraz kierunków badań dążących do lepszego ich rozpoznania. Rozdział pierwszy kończy dyskusja na temat edukacji przedsiębiorczości i możliwości transponowania wyników badań z zakresu przedsiębiorczości na pole edukacji.

Rozdział drugi koncentruje się na koncepcji sposobności przedsiębiorczych. W pierwszej części rozdziału omówiony zostaje dotychczasowy dorobek teoretyczny z zakresu sposobności. Określone zostają m.in. atrybuty sposobności przedsiębiorczych, ich natura, źródła, czynniki wpływające na proces ich identyfikacji. W drugiej części rozdziału przedstawione są wyniki badań własnych przeprowadzonych przy wykorzystaniu teorii ugruntowanej na grupie studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Celem badań, opartych o analizę esejów, jest identyfikacja i zrozumienie mechanizmów działania moderatorów procesów związanych ze sposobnościami przedsiębiorczymi. Wnioski płynące z badań transponowane są na pole edukacji przedsiębiorczości.

Rozdział trzeci podejmuje temat drugiej czołowej koncepcji przedsiębiorczości – intencji przedsiębiorczych. W rozdziale opisane są modele intencji przedsiębiorczych, w tym Model Zdarzenia Przedsiębiorczego (Shapiro i Sokol 1982) i Teoria Planowanego Zachowania, której podstawy stworzył Ajzen (1991). W modelach tych uwzględniono przede wszystkim kognitywny aspekt intencji. Na podejmowanie decyzji przedsiębiorczych mają również wpływ doświadczenie przedsiębiorcze i edukacja. Zaproponowany model intencji przedsiębiorczych uwzględnia te dwa czynniki. Model przetestowany jest na grupie studentów studiujących na Uniwersytecie Łódzkim. W badaniach zastosowano confirmacyjną analizę czynnikową badającą struktury wewnętrznych zależności obserwacji. Jej celem jest identyfikacja grupy czynników wspólnych oraz określenie ich relacji ze zmiennymi obserwowalnymi, co pozwala na wyjaśnienie struktury powiązań między tymi zmiennymi. Tak jak w przypadku sposobności, wnioski płynące z badań transponowane zostały na pole edukacji przedsiębiorczości.

Rozdział czwarty ma charakter koncepcyjny. Przedstawia teoretyczny model procesu przedsiębiorczego obejmujący obie koncepcje – sposobności i intencji przedsiębiorczych. W rozdziale opisano możliwą zależność między sposobnościami i intencjami przedsiębiorczymi oraz umiejscowiono je w jednym modelu obrazującym proces przedsiębiorczy. W rozdziale wskazano również brakujące elementy modeli intencji i sposobności przedsiębiorczych oraz wyznaczono dalsze kierunki badań nad przedsiębiorczością, postulując podejście ekonomiczno-psychologiczne.

2. **Kyrö Paula, Kurczewska Agnieszka, Osei-Bonsu Nana (2013), Differences in Students' Understanding of Opportunity Process Matters for their Learning!, [w:] "Conceptual Richness and Methodological Diversity in Entrepreneurship Research, European Research in Entrepreneurship series, (red.) A. Fayolle, P. Kyrö, T. Mets, U. Venesaar, wydawnictwo Edward Elgar.**

Cel i uzasadnienie podjęcia tematu badawczego: Mimo odmiennych poglądów badaczy na temat istoty sposobności przedsiębiorczych i sposobów ich identyfikacji, istnieje zgoda co do ich istotnego znaczenia w procesach przedsiębiorczych (Shane i Venkataraman 2000; Eckhardt i Shane 2003; Gaglio i Katz 2001). Jednakże, choć sposobności przedsiębiorcze uważane są za podstawowy element procesów przedsiębiorczych czy rodzaj kompetencji potrzebny do ich uruchomienia, pytanie w jaki sposób wzmacniać te procesy czy kompetencje poprzez edukację zaczął interesować badaczy stosunkowo niedawno (Saks i Gaglio 2002; Corbett 2005; Lumpkin i Lichtenstein 2005). W artykule dowodzi się, że bardzo różne procesy prowadzą do wdrożenia sposobności przedsiębiorczych w życie. Konieczne jest zatem rozróżnienie i opisanie tych procesów, jak również określenie jak poszczególne rodzaje procesów mogą być wzmacniane w ramach edukacji przedsiębiorczości. Logicznym wydaje się bowiem, że różne procesy przedsiębiorcze mogą być nauczane różnymi metodami i za pomocą różnych narzędzi edukacyjnych. W artykule w charakteryzowaniu procesów związanych ze sposobnościami przedsiębiorczymi i procesów nauczania brana jest pod uwagę przede wszystkim natura zaangażowania jednostek, czyli istota ich przedsiębiorczego działania. Taka perspektywa badawcza nie była dotąd powszechnie stosowana w badaniach z zakresu przedsiębiorczości. Dotychczasowe wysiłki badawcze nie koncentrowały się również na badaniu zależności między rozumieniem sposobności przedsiębiorczości a sposobami nauczania, które można zaadaptować w edukacji przedsiębiorczości prowadzonej na uczelni wyższej. W artykule przyjęto, że w badaniu zależności między rodzajem sposobności przedsiębiorczych a sposobem wspomaganie przez edukację procesów związanych z ich eksploatacją, należy uwzględnić percepcje studentów w obszarze wdrażania sposobności przedsiębiorczych w życie. Podjęto zatem badania na grupie studentów kierunku przedsiębiorczość, którzy byli bezpośrednio zaangażowani w procesy przedsiębiorcze. Celem artykułu było osiągnięcie pełniejszego rozumienia różnych procesów związanych ze sposobnościami przedsiębiorczymi i określenie zależności między tymi procesami a pozyskiwaniem przez studentów kompetencji przydatnych do ich identyfikacji, oceny i eksploatacji.

Perspektywa teoretyczna: Tradycyjne podejście do przedsiębiorczości wywodzi się z ekonomii, w myśl której jest ona przede wszystkim procesem rynkowym. Podejście takie można odnaleźć u klasyków ekonomii podejmujących problematykę przedsiębiorczości - Schumpetera, Cantillona, Kirznera i von Misesa. Jednakże, mimo iż badaczy łączy wspólna perspektywa postrzegania przedsiębiorczości, Schumpeter skupia się na innowacyjności rynków (widząc przedsiębiorcę jako element siły destrukcji na rynku), podczas gdy pozostali opisują przedsiębiorcę jako istotę ludzką i podstawowe źródło przedsiębiorczości. Cantillona, Kirznera i von Misesa łączy dążenie do równowagi, które determinowane jest działaniami podejmowanymi przez jednostki. Badacze przekonani są, że przedsiębiorca jest jednostką zmierzającą się ze sposobnościami przedsiębiorczymi, jednak Cantillon rozumie przedsiębiorcę jako „osobę wydającą sądy”, Kirzner jako „arbitra” a von Mises jako „spekulanta”. Różnice w koncepcji natury ludzkiego zaangażowania w procesy przedsiębiorcze prowadzi do identyfikacji trzech różnych rodzajów sposobności przedsiębiorczych i trzech różnych procesów z nimi związanych. Jako kryteria ich wyodrębnienia przyjęto rozumienie sposobności przedsiębiorczych i procesu przedsiębiorczego, istotę zaangażowania i potrzebne kompetencje.

Metoda badawcza: W artykule zdecydowano się na studium przypadku o wielu podmiotach będących źródłem materiału badawczego (Eisenhardt 1989; Yin 1984). Taka metoda pozwoliła na określenie specyfiki i różnorodności sposobów rozumienia sposobności przedsiębiorczych przez studentów i ich oczekiwań wobec nauczania kompetencji związanych z przedsiębiorczością. Jak zauważa Aaltio-Marjosola (2002) studium przypadku jest specjalną strategią badawczą i podejściem związanym z istniejącymi wcześniej teoriami. Teorie te są podstawą do przeprowadzenia analiz i interpretacji. Jako podstawę teoretyczną w artykule wykorzystano zidentyfikowane u ekonomistów trzy różne podejścia do procesów związanych ze sposobnościami przedsiębiorczymi. Wyniki zostały zreplikowane poprzez dopasowywanie wzorców (*pattern matching*, Pauwels i Matthyssens 2003). Zaadaptowano dwuetapową logikę analizy. Najpierw zbadano w jaki sposób studenci rozumieją sposobności i ich rolę w procesach przedsiębiorczych oraz skategoryzowano je według zidentyfikowanych w części teoretycznej trzech podejść do sposobności przedsiębiorczych (analiza dedukcyjna esejów studentów). Następnie zbadano jak różne podejścia wiążą się z rozumieniem procesów uczenia przedsiębiorczych kompetencji według studentów (analiza indukcyjna esejów).

Wyniki badań: W wyniku przeprowadzonych badań stworzono koncepcję trzech rodzajów sposobności przedsiębiorczych i procesów z nimi powiązanych, jak również zawarto sugestie dotyczące sposobów wzmocnienia kompetencji związanych z identyfikacją sposobności przedsiębiorczych w zależności od ich rodzaju. Podejścia te nazwano kolejno: „search approach” (podejście zorientowane na rozwiązywanie problemów - poszukiwanie sposobności), „discovery approach” (podejście kognitywne - odkrywanie sposobności) i „action approach” (podejście przejawiające się w działaniu – tworzenie sposobności). W przypadku poszukiwania sposobności ma miejsce racjonalne, celowe i systematyczne szukanie rozwiązań dla zidentyfikowanych problemów lub potrzeb poprzez ocenę alternatywnych rozwiązań i dokonywanie wyboru między nimi. Sposobność jest zatem sposobem rozwiązania problemu lub potrzebą zidentyfikowaną przez jednostkę, a proces związany ze sposobnościami ma charakter liniowy, racjonalny, celowy, systematyczny, nastawiony na osiągnięcie zadanych celów. Odkrywanie sposobności oznacza korzystanie przez „czujne” jednostki ze zdolności poznawczych w celu łączenia różnych pomysłów. Sposobność jest odpowiedzią jednostki na zmiany zachodzące w otoczeniu, a proces związany ze sposobnościami ma miejsce dzięki wzorcom poznawczym oraz posiada charakter nieliniowy i wewnętrzny. Tworzenie sposobności oznacza interpretowanie konsekwencji, jakie niosą ze sobą doświadczenia oparte na działaniu. Sposobność jest rezultatem powtarzających się działań/zachowań jednostki, a proces związany ze sposobnościami jest cykliczny i przypadkowy.

Implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości: Badania potwierdziły słuszność założeń na temat niejednorodności procesów przedsiębiorczych wśród studentów wynikający ze zróżnicowanego poziomu i charakteru zaangażowania jednostek w proces przedsiębiorczy. W zależności od tego czy sposobności są poszukiwane, odkrywane czy kreowane, powinno się oferować studentom różne metody nauczania, tak, by wzmocnić w nich potrzebne kompetencje. Jednostki, które reprezentują podejście zorientowane na rozwiązywanie problemów powinny być zachęcane do aktywności wymagających szukania rozwiązań dla postawionych problemów i zmuszających do racjonalnego myślenia. Dla tej grupy osób istotne jest rozwijanie umiejętności formułowania problemu i podążanie do jego rozwiązywania. W edukacji przedsiębiorczości najbardziej adekwatne wydaje się tu zastosowanie technik znanych z nauczania opartego na rozwiązywaniu problemów (*problem based learning*). Dobrym pomysłem wydaje się również nauka tworzenia biznes planów. Dla jednostek charakteryzujących się podejściem kognitywnym najskuteczniejsze powinny okazać się ćwiczenia stymulujące mechanizmy kognitywne. Świadomość procesów kognitywnych, ich możliwości i ograniczeń, powinna zwiększać gotowość studentów tej

grupy do odkrywania sposobności. W edukacji pomocne wydają się więc techniki *mind mapping* (map myśli) czy *concept mapping* (map pojęć), pomagające zrozumieć i rozwijać pomysły oraz identyfikować zależności między nimi. W przypadku podejścia zorientowanego na działanie, studenci powinni zwiększać swoje kompetencje przedsiębiorcze w zakresie sposobności poprzez poddawanie się nauczaniu eksperymentalnemu. Należałoby dla nich stworzyć warunki, w których mogliby uczestniczyć w prawdziwych procesach przedsiębiorczych, podczas których mogliby tworzyć i wdrażać w życie własne pomysły.

3. Kurczewska Agnieszka (2013), **What can we learn from our students?-The study on the evolvement of students' entrepreneurial conation when they are responsible for their learning process**, Periodical of Entrepreneurship Education 1/2013, Scientific Association for Entrepreneurship Education, Helsinki.

Artykuł został wyróżniony nagrodą „honor reward” podczas konferencji YKTT we wrześniu 2013 roku w Helsinkach przyznaną przez Scientific Association for Entrepreneurship Education.

Cel i uzasadnienie podjęcia tematu badawczego: Przyczynkiem do podjęcia badań była chęć lepszego zrozumienia w jaki sposób studenci budują swoją motywację i wolę, by angażować się w działania przedsiębiorcze, czyli zbadanie zjawiska kształtowania się konacji² w kontekście przedsiębiorczości. Badaniami objęto studentów działających w organizacji studenckiej o profilu przedsiębiorczym – Enactus, co stworzyło możliwość analizowania procesów uczenia się przedsiębiorczości w trakcie zdobywania doświadczeń przedsiębiorczych poza klasycznymi zajęciami uniwersyteckimi. Celem badań było rozwinięcie teorii dotyczących uczenia się zachowań, postaw i kompetencji przedsiębiorczych, które odbywa się poza tradycyjną formułą zajęć akademickich w ramach organizacji studenckich poprzez odtworzenie procesu budowania i umacniania się procesów konatywnych u studentów.

Perspektywa teoretyczna: W artykule dokonano krytycznego przeglądu literatury dotyczącej konacji w kontekście przedsiębiorczości i edukacji przedsiębiorczości. Dyskusji teoretycznej poddano również specyfikę uczenia się poza klasyczną formułą zajęć akademickich, w tym w ramach organizacji studenckich. Konacja jest odzwierciedleniem motywacji i woli jednostki (Snow et al. 1996, Snow i Jackson 1993). Motywacja jest cechą psychologiczną pozwalającą działać zgodnie z intencjami, inicjuje działanie i wpływa na jego przebieg. Nastawiona jest na realizację celów (Ruohotie i Koiranen 2000). Wola z kolei związana jest z wytrwałością i celowym dążeniem do ukończenia podjętych działań. W perspektywie przedsiębiorczego uczenia się, rolą motywacji jest zachęcanie i kierowanie zainteresowania w stronę działań przedsiębiorczych. Rolą woli w kontekście edukacji z zakresu przedsiębiorczości jest wzmocnienie zaangażowania w proces uczenia się i wdrażanie pomysłów w życie. Według Löbler (2006) najbardziej charakterystyczną cechą uczenia się przedsiębiorczości poza salą wykładową jest fakt, że proces uczenia się jest zarządzany przez uczących się, którzy

² Osobowość i inteligencja jednostki składa się jednak z trzech konstrukcji, obok kognitywnej, także z afektywnej i konatywnej. Koiranen (1999) w definiowaniu przedsiębiorczości odwołuje się do konstrukcji umysłowych, definiując ją jako „proces kognitywny, afektywny i konatywny dążący do zwiększenia wartości poprzez kreowanie, rewitalizowanie czy wzrost”. Oryginalna koncepcja kognitywnej, afektywnej i konatywnej konstrukcji umysłu wywodzi się z prac Snowa i in. (1996). Jak wyjaśnia Kyrö i in. (2012) konstrukcja konatywna związana jest z motywacją (np. chęć odniesienia sukcesu), która z kolei kieruje wolą (np. upartość), zwaną również wysiłkiem woli. Konstrukcja afektywna dotyczy temperamentu i emocji, a w głębszym wymiarze także wartości i nastawienia. Z kolei konstrukcja kognitywna łączy się z procesami związanymi z pozyskiwaniem i przetwarzaniem informacji, wiąże się z wiedzą deklaratywną (sposób łączenia koncepcji) i proceduralną (wykorzystanie wiedzy) i dotyczy umiejętności poznawania.

aktywnie wpływają na ten proces oraz to, że uczenie się oparte jest na działaniu, myśleniu, dyskusowaniu ale również na zabawie. Löbler nazywa to podejściem konstruktywistycznym w praktyce. W podejściu tym, który jest przeciwieństwem podejścia klasycznego, edukacja nakierowana jest na procesy uczenia się³ (Krueger 2009), a studenci „tworzą i zarządzają własnym procesem uczenia się, który jest otwarty na różne treści, style, cele, doświadczenia etc. oraz pozwala im skorzystać z każdej sposobności, by uzyskać odpowiedź na pojawiające się pytania” (Löbler 2006, s. 19), czyli związane jest raczej z procesami głębokiego rozumienia niż tylko pozyskiwania wiedzy.

Metoda badawcza: Realizacja celów badawczych wymagała podjęcia etnograficznych studiów podłużnych. Podjęte badania umożliwiły obserwację działań przedsiębiorczych i procesów uczenia się grupy studentów bez przyjmowania perspektywy retrospektywnej. Badania przeprowadzono na grupie studentów lokalnej drużyny organizacji studenckiej Enactus działającej przy Uniwersytecie Łódzkim. W wyniku obserwacji uczestniczącej i wywiadów zgromadzono dane w postaci notatek etnograficznych. W celu wyodrębnienia głównych tematów i ich pogrupowania przeprowadzono proces kodowania. Zachowaniom studentów przypisane zostały znaczenia. Do gromadzenia i analizowania danych wykorzystany został etnograficzny cykl badawczy Spradleya (1980).

Wyniki badań: Podjęte badania miały na celu eksplorację procesu przedsiębiorczej konacji, czyli rozwijania się przedsiębiorczej motywacji i woli w kontekście procesów uczenia się przedsiębiorczości. W artykule rozwinięta została koncepcja autentycznego uczenia się przedsiębiorczości odbywającego się poza klasycznymi zajęciami uniwersyteckimi. W rezultacie badań przedstawiony został transformacyjny proces przedsiębiorczego uczenia się, skoncentrowany na studentach i dający im wysoki poziom autonomii. Zastosowane podejście interpretatywne umożliwiło pozyskanie nowej wiedzy na temat ewolucji przedsiębiorczej motywacji i woli w procesie uczenia się przedsiębiorczości. Zaangażowanie w organizacje studenckie, które związane jest z odpowiedzialnością za proces uczenia się, intensyfikuje konację przedsiębiorczą i prowadzi do przedsiębiorczego myślenia i podejmowania działań. Eskalacja przedsiębiorczej konacji następuje wraz z podejmowaniem działań przedsiębiorczych. W świetle wyników można stwierdzić, że przedsiębiorcze uczenie się jest procesem stawania się przedsiębiorczym, który nie jest możliwy bez motywacji do podejmowania działań przedsiębiorczych i woli, by ukończyć je zgodnie z zamierzeniami. Proces efektywnego uczenia się, w którym odpowiedzialność spoczywa na uczących się posiada swoje cechy charakterystyczne. W porównaniu do tradycyjnego uczenia, proces ten jest odwrócony - dostarczanie wiedzy następuje na końcu procesu w formie zgłaszanej przez studentów potrzeby by wiedzieć więcej, nie zaś jako zasób wiedzy udostępniany im na początku zajęć przez wykładowcę. Wyniki badań wskazują, że drogą do motywacji studentów do działań przedsiębiorczych jest w pierwszej kolejności wzmocnienie ich wewnętrznej motywacji i stworzenie warunków do samorozwoju. W dalszej kolejności wewnętrzna motywacja stymuluje motywację zewnętrzną, która następnie prowokuje przedsiębiorcze myślenie i działania oparte na refleksji.

Implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości: Wyciągnięcie wniosków na temat dynamiki przedsiębiorczej konacji i jej struktury umożliwiło wyłonienie czynników krytycznych pojawiania się motywacji i woli do podejmowania działań przedsiębiorczych w kontekście uczenia się, które z kolei odniesiono do bardziej formalnej edukacji przedsiębiorczości na poziomie akademickim. Wyniki badań zachęcają do rozwijania koncepcji edukacji jako projekcji życia biznesowego, przygotowującej i wspierającej studentów, by stawali się przedsiębiorcami poprzez umożliwianie im uczestnictwa i doświadczenia różnych i autentycznych zdarzeń przedsiębiorczych w sposób wysoko

³ Uczenia się (*learning*), a nie uczenia (*teaching*) jak w przypadku podejścia klasycznego.

autonomiczny. Koncepcja ta oparta jest na symetrycznym dialogu między wykładowcą i studentem. Koncentruje się na działających i myślących refleksywnie jednostkach, które świadomie zmieniają siebie i swoje otoczenie. Potencjał zmiany rzeczywistości wyznaczają zatem działania i umiejętność krytycznej refleksji.

4. **Kurczewska Agnieszka (2014), *Transformative learning illustrated! Entrepreneurship education as a projection of a business life*, The Journal of American Business Review, Cambridge, Vol. 2, Num. 2, Summer 2014.**

Cel i uzasadnienie podjęcia tematu badawczego: Celem artykułu było rozwinięcie istniejących teorii uczenia się przedsiębiorczości poza klasyczną formułą zajęć akademickich poprzez uzupełnienie ich o pogłębione rozumienie złożoności i dynamiki autonomicznych procesów uczenia się przedsiębiorczości w organizacjach studenckich. Sformułowano pytanie badawcze: *Jaka jest istota autonomicznego uczenia się przedsiębiorczości w sytuacji, gdy odbywa się ono poza zajęciami uniwersyteckimi?* Skupiono się na dynamice procesów uczenia się i towarzyszących im zmian w sposobie myślenia studentów. Dzięki zastosowaniu podejścia etnograficznego w badaniach grupy studentów zaangażowanych w działalność organizacji studenckiej Enactus, stworzono koncepcję edukacji przedsiębiorczości jako projekcji życia biznesowego. W artykule poruszono temat przedsiębiorczej odpowiedzialności jako jednego z podstawowych aspektów tej koncepcji. Stworzono model ewolucji przedsiębiorczej odpowiedzialności. Badanie studentów zaangażowanych w Enactus umożliwiło przyjrzenie się jak edukacja z zakresu przedsiębiorczości może kształtować się w sytuacji, gdy odpowiedzialność za proces uczenia się zostawiona jest studentom, a nauka nie odbywa się w ramach zajęć uniwersyteckich, lecz zbierania doświadczeń i refleksji.

Perspektywa teoretyczna: W części teoretycznej artykułu przeprowadzono dyskusję na temat rozwoju edukacji przedsiębiorczości, która doprowadziła do wniosku, że efektywna edukacja przedsiębiorczości wymaga nauki poprzez działanie (*action based entrepreneurial learning*). Ekspozycja studentów na różnorodne doświadczenia przedsiębiorcze i zachodząca w nich transformacja wzmacnia przedsiębiorczy sposób myślenia i prowadzi do podejmowania działań przedsiębiorczych. Dotychczas podejmowane badania z zakresu edukacji przedsiębiorczości w większym stopniu koncentrowały się na rezultatach i skuteczności, niż na próbach odtworzenia autonomicznych procesów uczenia się. Podjęte badania wypełniają zatem lukę i prowadzą do lepszego zrozumienia złożoności i dynamiki uczenia się przedsiębiorczości w kontekście autonomicznych procesów uczenia się studentów zaangażowanych w działalność organizacji studenckich o profilu przedsiębiorczym.

Metoda badawcza: Odpowiedź na postawione pytanie badawcze wymagała zastosowania metody etnograficznej. Wybór etnografii umożliwił podejście do problemu badawczego z perspektywy wewnętrznej, a następnie interpretację wyników z perspektywy zewnętrznej (Headland et al. 1990). W przypadku analizy organizacji studenckiej Enactus oznaczało to „wniknięcie” w kulturę organizacji i przyglądanie się percepcjom studentów i nadawanym im znaczeniom (podejście emicjne), ale również zajęcie pozycji umożliwiającej interpretację z perspektywy teorii przedsiębiorczości i edukacji przedsiębiorczości (podejście etyczne). W zbieraniu i interpretacji danych zaadoptowano etnograficzny cykl badawczy Spradleya (1980).

Wyniki badań: Analiza materiału badawczego ujawniła transformacyjną naturę autonomicznych procesów uczenia się, zachodzącą w trakcie działania w ramach organizacji studenckiej. W jej rezultacie uzyskano szerszy obraz procesu uczenia się poza klasycznymi formami nauczania. W artykule rozwinięta została koncepcja edukacji przedsiębiorczości jako projekcji życia biznesowego, a więc edukacji przygotowującej i wspierającej studentów do wejścia w rolę przedsiębiorcy. Opiera się ona na zasadzie umożliwienia studentom

uczestnictwa w różnych lecz autentycznych doświadczeniach przedsiębiorczych oraz pozwala na symetryczny dialog między nauczycielem a studentem. Poprzez pozyskiwanie doświadczeń przedsiębiorczych, czyli działanie i towarzyszące im refleksje, studenci przygotowują się do roli przedsiębiorcy. Nowe zasady dialogu obejmują:

- nacisk na budowanie relacji z innymi – studentami, nauczycielami, przedsiębiorcami etc.,
- nowe rozumienie sukcesu i efektywności pracy,
- różnorodność doświadczeń,
- zajęcia stymulujące różne konstrukcje inteligencji i osobowości człowieka,
- wykorzystanie interakcyjnych technik edukacyjnych,
- rozwijanie umiejętności symulacyjnych przygotowujących do działań przedsiębiorczych w przyszłości,
- wzmocnienia praktyk refleksyjnych i myślenia abstrakcyjnego,
- tworzenie przestrzeni edukacyjnej i zostawienie w niej studenta powodujące, że zacznie on poruszać się w warunkach niepewności, czyli zbliżonych do warunków powszechnie uznanych za typowe środowisko przedsiębiorców.

Implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości: Dzięki przeprowadzonym badaniom zyskano nowe rozumienie procesu transformacyjnego uczenia się i opisano jego dynamikę. Poznanie kultury organizacji studenckiej Enactus oraz badanie zachowań przedsiębiorczych studentów umożliwiło pozyskanie zaawansowanej wiedzy na temat dynamiki autonomicznych procesów uczenia się przedsiębiorczości i przedsiębiorczej odpowiedzialności.

5. Kurczewska Agnieszka, Białek Jacek (2014), *Is the interplay between self-efficacy and entrepreneurial intentions gender-dependent? The case of Poland*, Argumenta Oeconomica 2 (33) 2014.

Cel i uzasadnienie podjęcia tematu badawczego: Celem artykułu było zbadanie, czy oddziaływanie między intencjami przedsiębiorczymi a poczuciem własnej skuteczności (*self-efficacy*) zależy od płci studentów. W większości krajów mężczyźni częściej niż kobiety prowadzą działalność gospodarczą, ciekawym wydało się zatem wyróżnienie specyfiki przedsiębiorczości kobiet i wyodrębnienie czynników ją określających. Otrzymane wyniki pozwoliły nakreślić kierunki inicjatyw służących rozwijaniu przedsiębiorczości kobiet (w tym inicjatyw edukacyjnych). W wyniku studiów literaturowych w pracy postawiono hipotezę, że studentki mają niższe poczucie własnej skuteczności niż studenci, co powoduje, że posiadają one również niższy poziom intencji przedsiębiorczych. W celu weryfikacji hipotezy przeprowadzono badania na Uniwersytecie Łódzkim. W artykule szerszej dyskusji poddano kontekst przeprowadzonych badań oraz zawarto implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości w Polsce.

Perspektywa teoretyczna: Jednym z głównych nurtów w badaniach z zakresu przedsiębiorczości jest poszukiwanie determinant zachowania przedsiębiorczego. Decyzja o podjęciu ryzyka i wdrożeniu sposobności biznesowej w życie związana jest z czynnikami ekonomicznymi, takimi jak: rozmiar rynku i jego tempo wzrostu, rodzaj planowanej działalności, sektor gospodarki, geograficzne położenie etc. Jednakże czynniki ekonomiczne czy instytucjonalne nie są wystarczające, by móc wyjaśnić zachowanie przedsiębiorcze. Determinowane jest ono specyfiką myślenia przedsiębiorcy - działającej przedsiębiorczo jednostki zajmującej się eksploatacją sposobności. W artykule uwzględniono podejście kognitywne, skupiające się na jednostce i jej sposobie postrzegania rzeczywistości rynkowej. Ocenie poddano intencje przedsiębiorcze jednostek, które uznawane są za najlepszy predyktor zachowania przedsiębiorczego. Nie weryfikowano najbardziej znanych modeli intencji przedsiębiorczych, takich jak Teoria Planowanego Zachowania Ajzena czy Model

Zdarzenia Przedsiębiorczego Shapero i Sokola, lecz modele te połączono w celu zbadania roli poczucia własnej skuteczności w procesach przedsiębiorczych. W rozumieniu poczucia własnej skuteczności wykorzystano przede wszystkim prace Bandury (1986, 1993, 1997). W części teoretycznej artykułu zawarto dyskusję na temat: poczucia własnej skuteczności jako elementu autopostrzegania wpływającego na zachowanie, poczucia własnej skuteczności jako determinanty intencji przedsiębiorczych, jak również zależności między intencjami przedsiębiorczymi, płcią i poczuciem własnej skuteczności w dotychczas podejmowanych badaniach.

Metoda badawcza: Dyskusja teoretyczna na temat intencji przedsiębiorczych, płci i poczucia własnej skuteczności zaowocowała następującą główną hipotezą badawczą:

- *Studentki mają niższy poziom poczucia własnej skuteczności niż studenci, co w konsekwencji prowadzi do ich niższego poziomu intencji przedsiębiorczych.*

Głównej hipotezie badawczej towarzyszyły trzy hipotezy pomocnicze:

- *Intencje przedsiębiorcze mężczyzn są wyższe niż kobiet;*
- *Poczucie własnej skuteczności istotnie wpływa na poziom intencji przedsiębiorczych;*
- *Poczucie własnej skuteczności jest wyższe u mężczyzn, niż u kobiet.*

W celu weryfikacji hipotez przeprowadzono badania na grupie studentów Uniwersytetu Łódzkiego. Kwestionariusz zawierał pytania dotyczące intencji przedsiębiorczych. Pytania były zainspirowane przede wszystkim modelami intencji przedsiębiorczych Ajzena (1991) i Shapero (1984). Kwestionariusz zawierał także pytania dotyczące koncepcji poczucia własnej skuteczności inspirowane pracami Bandury (1977, 1982, 1986, 1989), Noble et al. (1999) i Boyd i Vozikis (1994). Do pomiaru poszczególnych koncepcji użyto pięciostopniowej skali Likerta. Przy użyciu różnorodnych metod statycznych (w tym: testu t studenta dla dwóch średnich, testu współczynnika korelacji, testu niezależności Chi-kwadrat, testu U Manna-Whitneya) została określona zależność między intencjami, płcią i poczuciem własnej skuteczności.

Wyniki badań: Motywem podjętych badań była chęć poznania natury przedsiębiorczości kobiet i mężczyzn. W świetle przeprowadzonych badań studenci wykazali wyższy poziom intencji przedsiębiorczych niż studentki. Jednakże, w przeciwieństwie do oczekiwań, płeć bezpośrednio wpływa na intencje przedsiębiorcze, a poczucie własnej skuteczności jest mediatorem tego wpływu. Podobne do uzyskanych wyniki, wskazujące brak różnic w poziomie poczucia własnej skuteczności między kobietami a mężczyznami, odnaleźć można między innymi w pracach Sequeira et al. (2005) czy Muellera i Conway Dato-On (2007). Jednakże we wcześniejszych pracach, na przykład Chena et al. (1998) czy Bandury (1992) odnotowano inne wyniki. Można to interpretować jako sygnał świadczący o tym, że współczesne społeczeństwo i edukacja z zakresu przedsiębiorczości skutecznie wpływają na równość w poczuciu własnej skuteczności kobiet i mężczyzn. Szczególnie, jeśli płeć traktowana jest jako społecznie konstruowana. Badania wskazują, że poczucie własnej skuteczności nie wyjaśnia różnic w poziomie intencji przedsiębiorczych między płciami. Można zastanowić się, czy jeśli poczucie własnej skuteczności będące elementem postrzeganej wykonalności (szerzej Ajzen 1991) ma ograniczoną moc, to postrzegane chęci pełnią istotną rolę w kształtowaniu intencji przedsiębiorczości. Oznaczałoby to, że społeczeństwo i edukacja koncentrują się na nauczaniu jednostek sposobu, w jaki pracować nad wykonalnością zamierzeń, ale nie wzmacniają ich przedsiębiorczych chęci i aspiracji, lub czynią to nie w równy sposób dla kobiet i mężczyzn.

Implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości: Wyniki badań mają znaczenie dla edukacji przedsiębiorczości. Skoro kobiety posiadają niższy poziom intencji przedsiębiorczych a poczucie własnej skuteczności nie jest kluczem do wyższych intencji przedsiębiorczych, należy zastanowić się nad treścią i formą oferowanej edukacji

przedsiębiorczości. Nie oznacza to, że nie powinno się wzmacniać poczucia własnej skuteczności studentów i studentek, raczej nie powinno się zaprzestawać poszukiwania sposobów na zwiększenie intensywności ich intencji przedsiębiorczych. Badania również potwierdzają, że edukacja z zakresu przedsiębiorczości uwzględniająca różnice płciowe ma swoje uzasadnienie.

6. Kurczewska Agnieszka, Białek Jacek (2014), **Entrepreneurial Intentions, Motives and Expectations of Polish Students**, [w]: Entrepreneurial propensity of university students in selected countries of Europe and Latin America - GEST Study, Analysis and Empirical Evaluation in Europe and Latin America. Ed. Ruda, W., Ascúa, R., Danko, B., Martin, TA. ZMG, Germany & Universidad del Litoral, Argentina.

Artykuł jest rezultatem uczestnictwa w międzynarodowym projekcie GEST "Start-Up Behavior and Entrepreneurship Motivation of Students", którego celem było zbadanie postaw studentów wobec przedsiębiorczości. Badanie GEST przeprowadzone zostało przez ZMG German Center for Entrepreneurship (Zentrum für Mittelstands- und Gründungsökonomie e.V.). Artykuł został przetłumaczony i pojawił się również w wersji niemieckojęzycznej książki "GEST-Studie - Gründung und Entrepreneurship von Studierenden. Empirische Bestandsaufnahme und Analyse in Europa und Lateinamerika" i w jej wersji hiszpańskojęzycznej "Propensión emprendedora de los estudiantes universitarios en países seleccionados de Europa y América Latina - GEST Study".

Cel i uzasadnienie podjęcia tematu badawczego: Edukacja przedsiębiorczości wywodzi się i rozwija przede wszystkim w szkołach wyższych o profilu ekonomicznym i biznesowym, coraz częściej jednak zapotrzebowanie na ten rodzaj edukacji zgłaszają uczelnie prowadzące inne kierunki studiów. Błędnym wydaje się bezpośrednie przenoszenie programów nauczania przedsiębiorczości ze szkół ekonomicznych i biznesowych na inne kierunki studiów. Konieczne staje się lepsze rozpoznanie potrzeb i specyfiki studentów w zależności od profilu uczelni. Celem artykułu było zbadanie i porównanie intencji przedsiębiorczych, motywów zakładania własnej działalności i oczekiwań studentów różnych kierunków, a następnie przełożenie wyników badań na pole edukacji z zakresu przedsiębiorczości. Osiągnięcie tego celu wymagało przeprowadzenia dyskusji na temat edukacji przedsiębiorczości, jej wyzwań oraz problemu skuteczności w świetle istniejących teorii edukacji. Przebadano studentów trzech różnych ośrodków akademickich: Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Medycznego w Łodzi i Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi. W badaniu uwzględniono ich postawy wobec przedsiębiorczości oraz określono tzw. potencjał do rozpoczynania działalności gospodarczej. Porównano wyniki i odniesiono do zasad tworzenia podstaw edukacji z zakresu przedsiębiorczości.

Perspektywa teoretyczna: W artykule przeprowadzono dyskusję na temat różnych podejść do edukacji przedsiębiorczości i jej wpływu na kreowanie postaw przedsiębiorczych studentów. W świetle teorii edukacja postrzegana jest jako jedna z determinant intencji przedsiębiorczych jednostek. Jej celem jest między innymi wzmocnienie intencji przedsiębiorczych przekładających się na umiejętność zidentyfikowania i wykorzystania sposobności przedsiębiorczych. Nauczanie przedsiębiorczości wymaga założenia, że jest to proces, który można wyjaśnić na gruncie teorii (Fiet 2000). Zgodnie ze współczesnym rozumieniem przedsiębiorczości fizyczne powstanie firmy poprzedza proces związany z eksploatacją sposobności, którym towarzyszą intencje przedsiębiorcze. W związku z tym tworzenie efektywnej edukacji powinno być poprzedzone rozumieniem czynników kształtujących intencje przedsiębiorcze i motywów zakładania własnej działalności. Nowe programy nauczania i narzędzia edukacyjne powinny być również rezultatem znajomości oczekiwań studentów wobec zajęć i samego procesu uczenia się. Takie podejście ma

szczególne znaczenie w przypadku edukacji z zakresu przedsiębiorczości nie tylko na kierunkach ekonomicznych czy biznesowych.

Metoda badawcza: Narzędziem badawczym wykorzystanym w badaniach był kwestionariusz. Zawierał on 25 pytań, dotyczących głównie intencji przedsiębiorczych, motywów rozpoczynania działalności gospodarczej, oczekiwań wobec edukacji przedsiębiorczości, jak również podstawowych informacji o planowanym biznesie. Konstrukcja kwestionariusza umożliwiła uchwycenie profili studentów i określenie ich podejścia do zostania przedsiębiorcą w przyszłości. Dane empiryczne pozyskane z kwestionariusza umożliwiły analizę na trzech etapach. W pierwszej fazie zmierzone zostały intencje przedsiębiorcze studentów. W tym celu stworzony został przez autorów artykułu syntetyczny wskaźnik intencji przedsiębiorczych ISV. Jako zmienne opisujące intencje przedsiębiorcze zgodnie z istniejącymi teoriami przyjęto: fakt posiadania pomysłu na biznes, czas spędzony na rozwijanie tego pomysłu i zasoby użyte do jego wdrożenia. Uwzględniono również szacowane przez respondentów prawdopodobieństwo założenia własnej firmy oraz skłonność do prowadzenia własnej firmy. ISV określono wzorem:

$$ISV = \frac{1}{5}(probability + idea + time + source + propensity)$$

ISV – syntetyczny wskaźnik intencji przedsiębiorczych (intentions synthetic variable);

Probability – szacowane przez respondentów prawdopodobieństwo założenia własnej firmy (wartości z przedziału {0,1});

Idea – posiadanie pomysłu na biznes (wartości z przedziału {0,1});

Time – czas spędzony na rozwijaniu pomysłu na biznes (wartości z przedziału {0,1,2} znormalizowane do {0,1/2,1});

Source – źródło informacji biznesowej (wartości z przedziału {0,1,...,8} znormalizowane do {0,1/8,2/8,...,1});

Propensity – skłonność do prowadzenia własnej firmy (wartości z przedziału {0,1});

Na drugim etapie analizy zbadano i porównano motywy zostania przedsiębiorcą wśród studentów trzech uczelni. W końcowej fazie badań analizie poddano oczekiwania studentów wobec edukacji z zakresu przedsiębiorczości.

Wyniki badań: Badania pokazały, że motywy zostania przedsiębiorcą oraz oczekiwania wobec edukacji przedsiębiorczości są zbieżne dla studentów niezależnie od profilu uczelni. Badania wskazały jednak istotne różnice w poziomie intencji przedsiębiorczych między studentami badanych ośrodków akademickich. Wpływ na poziom intencji mają również czynniki indywidualne, takie jak: płeć, doświadczenie zawodowe, skłonność do ryzyka, przedsiębiorcze doświadczenia rodziców i dostępne wzorce przedsiębiorcze (*role models*). Jednakże najwyższy poziom intencji przedsiębiorczych deklarują mężczyźni o wysokiej tolerancji ryzyka, którzy mieli wcześniej zajęcia z przedsiębiorczości.

Implikacje dla edukacji z zakresu przedsiębiorczości: Nie powinno się tworzyć uniwersalnych modeli edukacji z zakresu przedsiębiorczości, które mogłyby być zaadaptowane w szkołach o różnych profilach. Wyniki badań wskazują na różnice między studentami Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Medycznego i Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi. Najniższy poziom intencji przedsiębiorczych wykazali studenci Uniwersytetu Medycznego, czyli studenci, którzy nie mieli zajęć z zakresu przedsiębiorczości, największy zaś studenci WSSM w Łodzi, którzy w trakcie edukacji mieli możliwość korzystania z różnego rodzaju zajęć z tego zakresu.

1.5. Wkład w rozwój nauk ekonomicznych

Przedstawione publikacje składają się na cykl służący rozwiązaniu problemu badawczego, który można sprowadzić do pytania, *w jaki sposób przebiega proces przedsiębiorczy i w jaki sposób następuje proces przedsiębiorczego uczenia się*. W celu jego rozwiązania podjęłam wielowątkowe badania, w których zastosowałam podejście jakościowe (teoria ugruntowana, badania etnograficzne, case study) i ilościowe (konfirmacyjna analiza czynnikowa, test t-Studenta dla dwóch średnich, test niezależności Chi-kwadrat, test U Manna-Whitneya). W rezultacie wyniki moich badań z zakresu przedsiębiorczości dają obraz przebiegu procesu przedsiębiorczego. Proces ten opisują przede wszystkim dwie koncepcje: sposobności i intencje przedsiębiorcze. Wyodrębniłam różne rodzaje procesów prowadzących do wdrożenia sposobności w życie (artykuł 2) i określiłam ich moderatory (monografia, rozdział 2). W zakresie intencji przedsiębiorczych określiłam wpływ różnorodnych czynników na intencje przedsiębiorcze (monografia, rozdział 3), zaproponowałam własny wskaźnik intencji przedsiębiorczych (artykuł 6) oraz zbadałam zależność między intencjami, płcią a poczuciem własnej skuteczności (artykuł 5). Podjęłam również próbę połączenia obu koncepcji w jeden model (monografia, rozdział 4). Procesy przedsiębiorcze połączyłam z procesami uczenia się, badając zarówno studentów zaangażowanych bezpośrednio w procesy przedsiębiorcze (artykuł 2, 3 i 4), jak i wszystkich studentów kierunków ekonomicznych i biznesowych (monografia, rozdział 2 i 3).

Cykl publikacji łączy wspólne podejście badawcze do procesów przedsiębiorczych. W wyniku przeprowadzonych badań i refleksji krytycznej stworzyłam podstawy koncepcji przedsiębiorczości, którą nazwałam humanistyczno-społeczną. Koncepcja ta, choć inspirowana pracami wybitnych ekonomistów, kontrastuje z tradycyjną koncepcją ekonomiczną przedsiębiorczości, w zamiarze służy jednak jej wzmocnieniu.

Za podstawowe kryterium rozpatrywania procesów przedsiębiorczych przyjąłam naturę zaangażowania jednostek. Kryterium to nie jest powszechnie stosowane w naukowych rozważaniach o przedsiębiorczości. Zgodnie z poglądami Gartnera (1989) czy Dimova (2011) uważam jednak, że badając jednostki musimy nie tylko podążać za ich działaniami, ale również brać pod uwagę ich świat wewnętrzny – refleksje, myśli, skojarzenia, interpretacje. Zainteresowały mnie wzajemne zależności między działaniami (*actions*) a wejrzeniem w samego siebie (*insights*), wpisujące się w doświadczenia jednostek. Zauważyłam, że choć przedsiębiorca jest podstawowym elementem wszelkich procesów przedsiębiorczych, zainteresowanie badaczy nie kieruje się w stronę natury jego zaangażowania w procesy związane z identyfikacją, oceną i wdrożeniem sposobności przedsiębiorczych. Jak stwierdza Dimov (2011), umiejscowienie zależności między jednostką a sposobnością przedsiębiorczą (co jest obecnie uważane za esencję przedsiębiorczości) w teoriach ekonomicznych i traktowanie przedsiębiorcy jako abstrakcyjnego podmiotu działającego w warunkach równowagi spowodowały, że procesy przedsiębiorcze rozpatrywane są z punktu widzenia różnic w naturze sposobności przedsiębiorczych czy kontekstu podejmowania decyzji. W rezultacie pytania dlaczego i jak przedsiębiorcy angażują się w procesy przedsiębiorcze są marginalizowane w dyskusji współczesnej nauki o przedsiębiorczości. Brakuje badań, które dotyczą przymiotów ewoluujących i rozwijających się wraz z działaniami moderowanymi przez refleksje jednostki. Pewnych wskazówek dotyczących podstaw ludzkiego działania dostarczają czołowi ekonomiści podejmujący tematykę przedsiębiorczości: Cantillon, von Mises, Kirzner czy Schumpeter. Jednakże, co istotne, każdy z nich inaczej widział sens działania przedsiębiorcy, ale w założeniach swych teorii, każdy z nich brał za pewnik, że

jednostki zaangażowane w proces przedsiębiorczy posiadają pewne przymioty, bez uwzględniania moderatorów regulujących zachowanie tych jednostek.

Koncepcja przedsiębiorczości w wymiarze humanistyczno-społecznym nie opisuje optymalnego procesu przedsiębiorczego, ale rzeczywisty proces prowadzący do fizycznego powstania firmy czy wdrożenia projektu. I tym różni się od klasycznej ekonomii, która za cel stawia opisanie optymalnych, jak najbardziej uniwersalnych i właściwych procesów. Ekonomiczne podejście skupia się na konsekwencjach działań przedsiębiorczych, ale nie zważa na jednostki zaangażowane w proces tworzenia. Z kolei podejście humanistyczno-społeczne stara się zrozumieć jednostkę wdrażającą w życie sposobności przedsiębiorcze, czyli badać przyczyny i determinanty procesów przedsiębiorczych. W podejściu humanistyczno-społecznym, w centrum uwagi znajduje się postępująca przedsiębiorczość jednostka – jej cechy, wartości, charakterystyka. Przedsiębiorcza jednostka, która wdraża sposobności przedsiębiorcze jest podstawą procesu przedsiębiorczego. Poprzez zrozumienie mechanizmów tego procesu szuka się przyczyn i źródeł fenomenu przedsiębiorczości. Podstawowe cechy charakterystyczne koncepcji humanistyczno-ekonomicznej przedsiębiorczości, w zestawieniu ze *stricte* ekonomiczną koncepcją przedsiębiorczości, przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Koncepcje przedsiębiorczości: humanistyczno-społeczna i ekonomiczna

Kryterium	Humanistyczno-społeczna koncepcja przedsiębiorczości	Ekonomiczna koncepcja przedsiębiorczości
Centrum zainteresowania	<ul style="list-style-type: none"> • przedsiębiorca jako jednostka o określonych cechach osobowościowych, wiedzy, wartościach, kompetencjach i umiejętnościach, charakteryzująca się wysoką intensywnością intencji przedsiębiorczych, potrafiąca wdrożyć sposobności przedsiębiorcze w życie; • sposób myślenia przedsiębiorczego i podejmowania decyzji; • przedsiębiorcza jednostka jako element społeczeństwa, kultury, grupy, zespołu; • kontekst działań przedsiębiorczych; <p>RÓZNORODNOŚĆ I SKOMPLIKOWANIE PROCESÓW PRZEDSIĘBIORCZYCH</p> <p>PRZYCZYNY DZIAŁAŃ PRZEDSIĘBIORCZYCH</p>	<ul style="list-style-type: none"> • procesy ekonomiczne, wykorzystanie zasobów w tworzącej się i funkcjonującej firmie; • przedsiębiorczość jako cecha gospodarek; • zależność między przedsiębiorczością a wzrostem i rozwojem gospodarczym; • zależność między przedsiębiorczością a zatrudnieniem; • zależność między przedsiębiorczością a innowacyjnością i technologią; • tworzenie wartości dodanej; <p>OPTIMALIZACJA PROCESÓW PRZEDSIĘBIORCZYCH</p> <p>KONSEKWENCJE DZIAŁAŃ PRZEDSIĘBIORCZYCH</p>
Przedsiębiorczość a przedsiębiorstwo	Koncentracja na etapach poprzedzających założenie firmy czy wdrożenia projektu;	Koncentracja na funkcjonującym już przedsiębiorstwie i posiadanych zasobach;
Nauki pomocnicze	Psychologia, socjologia, filozofia, nauki o zarządzaniu (wymiar humanistyczny);	Ekonomia, nauki o zarządzaniu (wymiar ekonomiczny);
Metody badawcze	Dominacja badań jakościowych;	Dominacja badań ilościowych;
Implikacje dla edukacji	Zajęcia pobudzające kreatywność i przedsiębiorczy sposób myślenia.	Biznes plan, finansowe planowanie inwestycji, zarządzanie projektem.

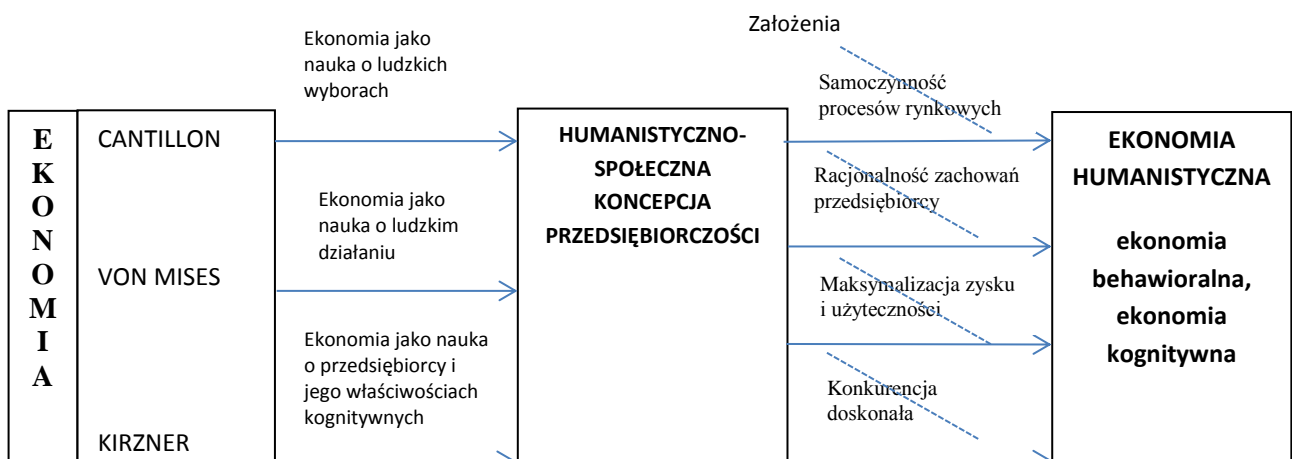
Źródło: opracowanie własne.

Pomimo wielu różnic, podejście *stricte* ekonomiczne do przedsiębiorczości i koncepcja humanistyczno-społeczna wielokrotnie spotykają się intelektualnie. Zachowują swoją odrębność ze względu na odmienne podejmowane w ich ramach obszary tematyczne, a także na różne preferencje metodologiczne. Obrazując jednak ten sam proces przedsiębiorczy, dotyczą tego samego zjawiska rynkowego.

Ekonomia zajmuje się badaniem zachowania jednostek. Obszarem jej zainteresowań jako dyscypliny akademickiej powinien być człowiek, jego decyzje i działania prowadzące do zmian na rynku. Podejście takie rozwijało się jednak tylko poza głównym nurtem ekonomii (np. szkoła austriacka). Należy zwrócić uwagę, że ekonomia współcześnie przechodzi również wiele transformacji. Według Hardta (2010) dywersyfikacja ekonomii może doprowadzić do uwzględnienia coraz większej liczby zjawisk empirycznych, dotychczas nie opisywanych metodami typowymi dla ekonomii. Również Wojtyna (2008) stwierdza, że ekonomia obecnie znalazła się w punkcie zwrotnym. W swym głównym nurcie ekonomia powoli rozwija się w kierunku nauk bardziej „miękkich”, mniej zmatematyzowanych, a w większym stopniu uwzględniających czynnik ludzki. Coraz częściej odchodzi się również od mechanistycznej wizji gospodarki. Potwierdzeniem takich tendencji może być pojawienie się nurtu ekonomii złożoności (*complexity economics*) czy ekonomii behawioralnej, które są przykładem wykorzystywania dla rozwoju ekonomii dorobku innych nauk. Na tym etapie naukowego rozwoju przedsiębiorczość wypracowała ciekawe stanowiska badawcze, które teraz mogą stać się podstawą do dyskusji założeń w ekonomii.

Stwierdzenie, że drogi przedsiębiorczości i ekonomii rozeszły się wydaje się być przedwczesne. Warto jednak zauważyć, że sytuacja odwróciła się. Początkowo to przedsiębiorczość jako wyłaniająca się koncepcja naukowa czerpała z ekonomii. Obecnie to ekonomia zgłasza zapotrzebowanie na nowe teorie ekonomiczne uwzględniające zjawisko przedsiębiorczości, czyli aktywną rolę przedsiębiorcy. Wyzwaniem wciąż wydaje się zerwanie z założeniami neoklasyków o samoczynności procesów rynkowych, racjonalności zachowań przedsiębiorcy, konkurencji doskonałej, maksymalizacji zysku i użyteczności. Z kolei przedsiębiorczość nie powinna wyrzekać się ekonomii i starać się wykorzystać jej dorobek do wyjaśniania zachowań przedsiębiorczych. Potrzebne są modele, w których zarówno rynek, jak i aktywny przedsiębiorca, są obecni i współpracują. Aktywność przedsiębiorcy powinna jednak być określona nie tylko jego działaniami i podejmowanymi przez niego decyzjami, lecz również naturą jego zaangażowania w procesy przedsiębiorcze.

Schemat 2. Wzbogacenie ekonomii poprzez uwzględnienie perspektywy zaangażowanej jednostki – przedsiębiorcy.

AR

2. Pozostałe osiągnięcia naukowe w formie publikacji naukowych

Od momentu uzyskania tytułu doktora, tj. lutego 2008 roku do września 2014 roku, opublikowane zostały 36 publikacje mojego autorstwa i 20 publikacji w formie recenzowanych materiałów konferencyjnych.

Przed uzyskaniem stopnia doktora, tj. w latach 2004 – 2007 opublikowałam osiem artykułów naukowych (m.in. w czasopiśmie: „Bank i Kredyt”, „Gospodarka Narodowa”, „Studia Europejskie” czy „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa”), jeden rozdział w monografii a także cztery artykuły w formie „proceedings” w recenzowanych materiałach pokonferencyjnych będących rezultatem spotkań European Summer School organizowanych w Uniwersytecie Dauphine w Paryżu.

W początkowym okresie pracy naukowej po uzyskaniu stopnia doktora, zajmowałam się również problematyką innowacyjności małych przedsiębiorstw, jak również rozwiązań sprzyjających rozwojowi sektora MSP (przede wszystkim tematyką klastrów i mikrokredytów jako sposobu pobudzenia przedsiębiorczości i walki z wykluczeniem społecznym).

Dorobek publikacyjny opisano w poniższej tabeli 2.

Tabela 2. Sumaryczny dorobek publikacyjny.

Lp.	Rodzaj publikacji	Przed doktoratem	Po doktoracie (lata 2008 – 2014)
1	Monografia	-	3 (2 we współautorstwie)
2	Autorstwo rozdziałów monografii (w tym w języku angielskim)	1	6 (4)
3	Autorstwo artykułów naukowych (w tym w języku angielskim)	8	27 (4)
4	Recenzowane materiały konferencyjne (w tym w języku angielskim)	4	20 (20)
5	Materiały popularno-naukowe	1	1

Ponadto, artykuł:

Kurczewska Agnieszka, Paula, Abbas Amal, *Transformative capacity of entrepreneurship education in two different cultural settings – morphogenetic analysis of Egypt and Finland* został przyjęty do druku na łamach „Journal of Entrepreneurship Culture”. Ukaże się w 2015 roku.

3. Zrealizowane krajowe i międzynarodowe projekty naukowo- badawcze

PROJEKTY KRAJOWE

- **Projekt badawczy finansowany przez Narodowe Centrum Nauki (Sonata)**, pt.: „Koncepcja przedsiębiorczości jako wzajemnego oddziaływania sposobności i intencji”, lata 2011- 2014, **kierownik projektu** (80% udziału).
- **Projekt badawczy finansowany przez Narodowe Centrum Nauki (Opus)**, pt.: „Wskaźniki pomiaru działalności firm innowacyjnych - adekwatność istniejących wskaźników oraz propozycja wprowadzenie nowych”, lata 2011-2013, główny wykonawca projektu (30% udziału),

- **Projekt badawczy finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego**, pt.: „Struktura kapitałowa firm wchodzących na rynek NewConnect”, lata 2010/2011, główny wykonawca projektu (50% udziału).
- **Projekt badawczy** pt. „Ekonomia a przedsiębiorczość – historyczne ujęcie obecności przedsiębiorcy w teoriach ekonomicznych”, finansowany w ramach badań naukowych ze środków dotacji celowej na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców w 2013 roku, MNiSW, przyznawany przez Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ.
- **Projekt badawczy** pt. „Różnorodność procesów przedsiębiorczych”, finansowany w ramach badań naukowych ze środków dotacji celowej na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców w 2012 roku, MNiSW, przyznawany przez Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ.
- **Projekt badawczy** pt. „Perspektywy edukacji przedsiębiorczości w świetle badań nad fińskimi studentami. Rola edukacji przedsiębiorczości w społeczeństwie”, finansowany w ramach badań naukowych ze środków dotacji celowej na prowadzenie badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców w 2011 roku, MNiSW, przyznawany przez Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ.
- **Badania własne finansowane przez Uniwersytet Łódzki** pt. „Mikrokredyty w Europie jako sposób pobudzenia przedsiębiorczości i walka z wykluczeniem społecznym”, 2010.
- **Badania własne finansowane przez Uniwersytet Łódzki** pt. „Klasy na świecie – teoria i praktyka”, 2009.

PROJEKTY MIĘDZYNARODOWE

- “International Innovative Foundations and Entrepreneurship of Students” GEST-study, projekt naukowy we współpracy z Niemieckim Centrum Przedsiębiorczości ZMG Zentrum für Mittelstands- und Gründungsökonomie, 2010, współpraca naukowa, członek zespołu.
- „Entrepreneurship Capacity Building between Faculty of Commerce Cairo University and Aalto University School of Economics”, projekt finansowany przez fińskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, prowadzenie cyklu wykładów i warsztatów z zakresu przedsiębiorczości na studiach I, II i III stopnia na Wydziale Handlu Uniwersytetu Kairskiego w listopadzie 2011 i 2012, członek zespołu badawczego i wykładowca.
- Międzynarodowy projekt badawczy grupy PEER (Pan European Entrepreneurship Research przy Dauphine University w Paryżu), dotyczący edukacji z zakresu przedsiębiorczości, 2009, członek zespołu.
- Global University Entrepreneurial Spirit Students’ Survey (GUESSS) na Uniwersytecie Łódzkim. Projekt realizowany jest z Instytutem Biznesu Rodzinnego. Koordynator projektu na Uniwersytecie Łódzkim – organizacja prac związanych z dystrybucją ankiety wśród studentów.

4. Nagrody i wyróżnienia naukowe

- **Stypendium naukowe dla wybitnych młodych naukowców**, 2011-2014, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, stypendium za osiągnięcia naukowo-badawcze.
- **Nagroda Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego** dla młodych pracowników Uniwersytetu Łódzkiego w dziedzinie nauk społecznych, maj 2012, nagroda za szczególne osiągnięcia naukowe w naukach społecznych w latach 2010-2011.

- **Wyróżnienie (*honor reward*) dla artykułu** pt. „How to enhance students’ will and commitment to act in an entrepreneurial way? - Make them responsible for their learning process!”, prezentowanego we wrześniu 2013 roku podczas konferencji w Helsinkach, przyznane przez Scientific Association for Entrepreneurship Education. Nagroda wiązała się z opublikowaniem pracy na łamach Periodical of Entrepreneurship Education.
- **Nagroda zespołowa III stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego**, październik 2010, nagroda za współautorstwo książki „Klasy na świecie. Studia przypadków“ (prof. Bożena Mikołajczyk 35%, dr Agnieszka Kurczewska 35%, dr Joanna Fila 30%).
- **Nagroda zespołowa II stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego**, październik 2012, za współautorstwo książki „Mikrokredyty w Europie” (prof. Bożena Mikołajczyk 40%, dr Agnieszka Kurczewska 40%, dr Joanna Fila 20%).
- **Wyróżnienie dla pracy doktorskiej** przyznane przez Radę Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego, 2008.

5. Międzynarodowe doświadczenia w pracy naukowo – badawczej

- Aalto University (Helsinki), wrzesień 2010 – maj 2011, praca na stanowisku *assistant professor* w Katedrze Przedsiębiorczości (9 miesięcy).
- Université Paris Dauphine, Wrzesień 2004 – wrzesień 2014, coroczne tygodniowe wyjazdy badawcze powiązane z kwerendą biblioteczną i udziałem w spotkaniach i seminariach stowarzyszenia PEER.
- Aalto University (Helsinki), luty 2009, styczeń - luty 2012, październik/listopad 2012, maj 2013, wrzesień 2013, październik/listopad 2013, marzec 2014, wyjazdy badawcze (7-30 dniowe).

Dotychczasowa działalność naukowa charakteryzowała się intensywną współpracą z ośrodkami naukowymi w: Finlandii (Aalto University, prof. Paula Kyrö), Francji (Université Paris Dauphine, prof. Catherine Leger-Jarniou), Niemczech (Leuphana University, dr Silke Tegtmeier), Hiszpanii (Universidad de Sevilla, prof. Francisco Liñán). Rezultatem współpracy są wspólne badania i publikacje. W 2014 roku w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Mobilność Plus” otrzymałam środki na realizację stażu badawczego na University of Tampa (pobyt 10 miesięczny od listopada 2014). Projekt zatytułowany jest: „Edukacja akademicka z zakresu przedsiębiorczości – koncepcja uczelni wyższej jako miejsca projekcji życia biznesowego”.

6. Udział w konferencjach naukowych

W latach 2008 – 2014 brałam czynny udział w trzydziestu konferencjach międzynarodowych, podczas każdej z nich wygłosiłam referaty lub prowadziłam warsztaty naukowe.

2014 rok

1. Kurczewska Agnieszka, Linan Francisco, 2014, „Why some individuals are willing to pursue opportunities and others are not?”, Leuphana Entrepreneurship Conference, Lueneburg, Germany, 16th January 2014.
2. Kurczewska Agnieszka, 2014, „Personal characteristics back on stage? The role of individual values in opportunity process”, Hanken School of Economics Research Seminar, 25th March 2014, Helsinki, Finland.
3. Kurczewska Agnieszka, 2014, „Transformative learning illustrated! Entrepreneurship education as a projection of a business life”, The Finance, Global Management, Economics & Information Technology Research Conference, 22-25 May 2014, New York, USA.

4. Kurczewska Agnieszka, Tegtmeier Silke, 2014, „Why the clock is ticking? Entrepreneurial opportunities, women and waiting time”, International Council for Small Business (ICSB) World Conference, 11-14 June 2014, Dublin, Ireland.
5. Kurczewska Agnieszka, 2014, „Towards the theory of entrepreneurial praxis”, European Summer University ESU, 18-23 August 2014, Lund, Sweden.
6. Kurczewska Agnieszka, 2014, „The role of motivation in entrepreneurial behavior of students”, Pan European Entrepreneurship Research PEER Annual Meeting, Université Paris Dauphine, September, Paris, France.

2013 rok

7. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Abbas Amal, 2013, „Entrepreneurship education - reproducing or transforming societies and economies”, Academy of Management Africa Conference, January 2013, Johannesburg, Republic of South Africa.
8. Kurczewska Agnieszka, 2013, „Opportunities from human agency and processual perspective – research findings and research perspectives”, A!HA Consortium Meeting, Hanken School of Economics, Aalto School of Business, 8.05.2013, Helsinki.
9. Kurczewska Agnieszka, Bialek Jacek, 2013, „Is the interplay between self-efficacy and entrepreneurial intentions gender-dependent? The case of Poland”. International Council for Small Business (ICSB) World Conference, June 2013, Ponce, Puerto Rico.
10. Kurczewska Agnieszka, 2013, „Aalto University experiences in creating entrepreneurial mindsets” podczas warsztatu prowadzonego przez prof. Norrissa Kruegera “Are we moving the needle? Measuring impact in entrepreneurship education”, Academy of Management Annual Meeting, August 2013, Orlando, USA.
11. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Lindh-Knuutila Tiina, Kohonen Oskar, Lagus Krista, 2013, „Diversity in entrepreneurial learning process”, European Summer University, August 2013, Lisbon, Portugal.
12. Kurczewska Agnieszka, Mikołajczyk Bożena, 2013, „Critical issues in measuring innovativeness in SMEs”, Pan European Entrepreneurship Research PEER Annual Meeting, September 2013, Paris, France.
13. Kurczewska Agnieszka, 2013, „How to enhance students’ will and commitment to act in an entrepreneurial way? - Make them responsible for their learning process!”, Scientific Association for Entrepreneurship Education (YKTT) Conference, September 2013, Helsinki.
14. Kurczewska Agnieszka, Liñán Francisco, 2013, „Why some individuals are willing to pursue opportunities and others are not?. The role of values”, RENT XXVII Research in Entrepreneurship and Small Business, November 2013, Vilnius, Lithuania.

2012 rok

15. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, 2012, „Different approaches to opportunity recognition process”, 2nd GMLG Conference on entrepreneurship, Lueneburg, Germany.
16. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Abbas Amal, 2012, „Comparative morphogenetic study on structure-agency interplay in entrepreneurship education in Egypt and Finland”, Nordic Council for Small Business (NCSB) Conference, May 2012, Helsinki.
17. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Osei-Bonsu Nana, 2012, „Different approaches to opportunity process and their consequence for learning practice!”, International Small Business Congress, 15-18 September, Johannesburg, South Africa.
18. Kurczewska Agnieszka, Bożena Mikołajczyk, 2012, „How to measure innovative ventures”, Pan European Entrepreneurship Research PEER Annual Meeting, Université Paris Dauphine, September 2012, France.
19. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Lindh-Knuutila Tiina, Kohonen Oskar, Lagus Krista, 2012, „Different Learning Paths and Profiles of Entrepreneurship students”, RENT XXVI - Research in entrepreneurship and Small Business, November 2012, Lyon, France.

2011 rok

20. Kurczewska Agnieszka, Kyrö Paula, Osei-Bonsu Nana, 2011, „Different approaches to opportunity process and their consequences for teaching practice”, International Council of Small Business (ICSB) World Conference, June 2011, Stockholm, Sweden.
21. Kurczewska Agnieszka, Mikołajczyk Bożena, 2011, „SMEs on alternative market. Does innovativeness of the sector determine company’s capital structure? –analysis of SMEs entering NewConnect market in Poland”, International Council of Small Business (ICSB) World Conference, June 2011, Stockholm, Sweden.
22. Kyrö Paula, Kurczewska Agnieszka, Osei-Bonsu Nana, 2011, „Differences in students’ understanding of opportunity process matters for their learning!”, NFF conference, August 2011, Stockholm, Sweden.
23. Kyrö Paula, Kurczewska Agnieszka, Moisala Aarni, 2011, „Opportunities in the process of becoming an entrepreneur”, European Summer University (ESU), September 2011, Sevilla, Spain.
24. Kyrö Paula, Kurczewska Agnieszka, Moisala Aarni, 2011, “Opportunities in the process of becoming an entrepreneur”, RENT XXV - Research in entrepreneurship and small business – 25th Conference, November 2011, Bodo, Norway.
25. Kurczewska Agnieszka, 2011, 1st GMLG Conference on Entrepreneurship, Lueneburg, przygotowanie sesji wprowadzającej dla studentów, styczeń 2011.

2010 rok

26. Kurczewska Agnieszka, 2010, „Capital structure of information technology small firms entering NewConnect market in Poland”, International Council for Small Business (ICSB), June 2010, Cincinnati, USA.
27. Kurczewska Agnieszka, 2010, „Capital Structure of Small Firms Entering NewConnect Market in Poland - Innovative Sector Versus Traditional One”, International Small Business Council (ISBC) World Conference, September 2010, Taipei, Taiwan.

2009 rok

28. Kurczewska Agnieszka, 2009, „Equity financing for innovative SMEs from information technology sector. Financial patterns and capital structure of IT firms entering NewConnect market in Poland”, International Council for Small Business (ICSB) World Conference, June 2009, Seoul, South Korea.
29. Silke Tegtmeier, Kurczewska Agnieszka, 2009, „Increasing Entrepreneurial Intentions through Innovations in Pedagogy: European Approaches, Programmes, and Tools, International Council for Small Business (ICSB) World Conference, June 2009, Seoul, South Korea.

2008 rok

30. Kurczewska Agnieszka, 2008, „Entrepreneurship as an academic discipline. Problems of methodology and pedagogy”, 8th European Summer University UEE Conference, Université Dauphine, September 2008, Paris, France.

7. Członkostwo w konsorcjach i organizacjach naukowych oraz grupach badawczych

Jestem **członkiem międzynarodowych organizacji naukowych** związanych z przedsiębiorczością: International Council for Small Business (ICSB), European Council for Small Business (ECSB), Academy of Management (AoM). Wyrazem członkostwa jest regularne uczestniczenie i wygłaszanie referatów na konferencjach organizowanych przez organizację ICSB, ECSB, AoM.

Jestem członkiem założycielem i sekretarzem stowarzyszenia **Pan European Entrepreneurship Research (PEER)**, działającego przy Université Paris Dauphine w Paryżu.

W stowarzyszeniu działają naukowcy i dydaktycy z wielu europejskich krajów, podejmujący temat przedsiębiorczości i edukacji przedsiębiorczości.

Należałam do Grupy **Opportunity Research Group**. Grupa ta powstała przy Katedrze Przedsiębiorczości Uniwersytetu Aalto w Helsinkach. Jej zadaniem było prowadzenie badań z zakresu sposobności przedsiębiorczych. Byłam również członkiem **konsorcjum naukowego A!HA Hanken** powstałym w ramach współpracy dwóch uniwersytetów w Helsinkach: Aalto School of Business i Hanken School of Economics.

W 2013 i 2014 roku zostałam zaproszona do pełnienia funkcji *junior coach* w ramach szkoły letniej ESU (European Summer University), odbywającej się kolejno w Lizbonie i Lund. Do moich obowiązków należała pomoc doktorantom w przygotowaniu prac doktorskich z zakresu przedsiębiorczości. W sierpniu 2014 roku zostałam zaproszona do komitetów zajmujących się przygotowaniem programu naukowego i publikowaniem w ramach ESU.

8. Inne formy aktywności naukowej

➤ **Recenzowanie prac naukowych:**

- artykułów w czasopismach międzynarodowych (*Journal of Small Business Management, Journal of Scientific Association for Entrepreneurship Education, International Journal of Gender and Entrepreneurship, Baltic Journal of Management*);
- rozdziałów w książkach wydawanych przez wydawnictwo międzynarodowe Edward Elgar z serii European Research in Entrepreneurship, artykułów przygotowanych do książki z serii RENT Anthology: Frontiers in European Entrepreneurship Research oraz planowanej do wydania książki Research Handbook on Opportunity Formation (2015);
- abstraktów lub artykułów przygotowanych na konferencje międzynarodowe; International Council for Small Business (Sztokholm ICSB 2011), Nordic Academy of Management (NFF Sztokholm 2011) oraz European Summer University (ESU, Sevilla 2011), EURAM (Rotterdam 2012, Istambuł 2013), GMLG Conference (Lueneburg 2013, 2014).

➤ **Inicjowanie i organizowanie sesji oraz warsztatów na konferencjach:**

- współkoordynowanie panelu „Entrepreneurship Education” na konferencji Nordic Academy of Management, w Sztokholmie w sierpniu 2011 roku;
- współkoordynowanie cyklu sesji dotyczących edukacji przedsiębiorczości na konferencji EURAM 2013 w Istambule (byłam jednym z członków tzw. Strategic Interest Group (SIG) w zakresie edukacji przedsiębiorczości);
- współinicjowanie i współprowadzenie warsztatu „Searching for Truffles!-Identifying, Creating and Developing Entrepreneurial Opportunities” podczas konferencji ICSB w Sztokholmie w czerwcu 2011.

➤ **Udział w radach naukowych konferencji:**

- udział w komitecie naukowym konferencji GMLG Conference w Luneburgu w styczniu 2013 roku i 2014.

Do osiągnięć naukowych można również zaliczyć pracę jako **ekspert krajowy ds. edukacji przedsiębiorczości dla organizacji OECD**. W ramach współpracy brałam udział w tworzeniu raportu „Supporting Graduate Entrepreneurship in Wielkopolska and Kujawsko-Pomorskie, Poland”. W raporcie tym opisywałam mocne i słabe strony edukacji przedsiębiorczości w Polsce.

III. OSIĄGNIĘCIA DYDAKTYCZNE I POPULARYZATORSKIE

1. Prowadzone zajęcia dydaktyczne w kraju i za granicą

Na **Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego** prowadziłam zajęcia z przedmiotów: Entrepreneurship in theory and practice, Gospodarka finansowa MSP, Alternatywne formy finansowania MSP, Biznes plan, Fundusze unijne w rozwoju przedsiębiorczości.

Podczas pracy w **Aalto University School of Business** w Helsinkach w roku akademickim 2010/2011 prowadziłam zajęcia w ramach przedmiotu „Entrepreneurship as a field of science” dla studentów studiów magisterskich kierunku przedsiębiorczość a także prowadziłam zajęcia dla doktorantów piszących prace z zakresu przedsiębiorczości. W roku akademickim 2012/2013 i 2013/2014 na zaproszenie uczelni fińskiej ponownie prowadziłam zajęcia z przedmiotu „Entrepreneurship as a field of science”. Od roku akademickiego 2013/2014 prowadzę zajęcia z przedsiębiorczości w Hanken School of Economics w Helsinkach.

Zajęcia dydaktyczne prowadziłam również na **Wydziale Handlu Uniwersytetu Kairskiego** w Egipcie w listopadzie 2011 i listopadzie 2012 w ramach opisanego wcześniej projektu „Entrepreneurship Capacity Building between Faculty of Commerce Cairo University and Aalto University School of Economics”. Zajęcia te obejmowały zajęcia dla studentów studiów magisterskich a także warsztaty dla akademickich nauczycieli przedsiębiorczości.

2. Promotorstwo prac dyplomowych w kraju i za granicą

Jestem promotorem i recenzentem prac magisterskich zarówno na Uniwersytecie Łódzkim, jak i Aalto School of Business. Ogólna liczba wypromowanych przeze mnie magistrantów wynosi 27, w tym w Finlandii 3. Ogólna liczba zrecenzowanych przeze mnie prac magisterskich wynosi 22, w tym 2 w Finlandii.

3. Inne osiągnięcia dydaktyczne

- **Opiekun organizacji studenckiej ENACTUS** (dawniej SIFE) na Uniwersytecie Łódzkim. Za największy sukces studentów uważam wygraną krajowych finałów SIFE 2012 w Warszawie i reprezentowanie Polski na finałach światowych SIFE World Cup w Waszyngtonie. W 2013 i 2014 roku drużyna zajęła drugie miejsce w kraju.
- **Współorganizator i uczestnik szkoły letniej Uniwersytetu Łódzkiego w Brazylii** (Faculdades Metropolitanas Unidas, FMU, Sao Paulo) „Globalization, regionalization and development dimensioned by the information society” (Sao Paulo, styczeń 2010).
- **Wykładowca podczas międzynarodowej szkoły letniej** organizowanej przez Uniwersytet Łódzki “Human Security in the Contemporary World” (Łódź, lipiec 2014).

4. Osiągnięcia popularyzatorskie

W maju 2013 roku zostałam powołana na **członka IV kadencji Rady Młodych Naukowców** działającej w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Rada Młodych Naukowców jest organem doradczym MNiSW. Do jej zadań należy identyfikowanie istniejących i przyszłych barier rozwoju kariery młodych naukowców, przygotowywanie rekomendacji dotyczących instrumentów wspomagania kariery młodych badaczy oraz popularyzowanie wśród młodych naukowców mechanizmów finansowania nauki.

Jestem również redaktorem i współautorem książki „Blżej praktyki” wydanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego (2014). Książka ta opisuje doświadczenia Rady Biznesu Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

IV. OSIĄGNIĘCIA ORGANIZACYJNE

Podjęte przeze mnie działania organizacyjne dotyczyły przede wszystkim budowania relacji między uczelnią a sferą biznesu. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora czynnie uczestniczyłam w życiu społeczności akademickiej Uniwersytetu Łódzkiego.

Od roku 2009 pełnię obowiązki **sekretarza Rady Biznesu** działającej przy Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ. Misją Rady Biznesu jest intensyfikacja współpracy środowiska nauki i edukacji oraz praktyki życia gospodarczego w celu efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów, wiedzy i potencjału. Celem współpracy między Wydziałem Ekonomiczno-Socjologicznym a Radą Biznesu jest stworzenie efektywnej platformy porozumienia w zakresie tworzenia wysokiej jakości dorobku naukowego, usprawniania procesów edukacyjnych, uaktywnienia kontaktów biznesowych i podejmowania działań promocyjno-marketingowych. Do najważniejszych sukcesów jako Sekretarza Rady Biznesu zaliczam organizację cyklu wykładów praktyków dla studentów „Bliżej praktyki”, jak również przygotowanie publikacji będącej opisem doświadczeń członków Rady w prowadzeniu działalności.

Jestem **wydziałowym koordynatorem współpracy z pracodawcami i biznesem**. Moim zadaniem jest tworzenie i koordynacja rozwiązań sprzyjających integracji świata nauki i praktyki gospodarczej na Wydziale.

Pełnię również funkcję **wydziałowego opiekuna projektu „Praktyczny dyplom”**. Projekt związany jest ze stworzeniem i wprowadzeniem w życie modelu efektywnej współpracy przy tworzeniu prac dyplomowych na zlecenie i potrzeby gospodarki. Umożliwia studentom Uniwersytetu Łódzkiego oraz zainteresowanym firmom możliwość współpracy, w ramach której student odbywa praktykę zawodową oraz tworzy pracę dyplomową (licencjacką/magisterską/doktorską) na zlecenie i potrzeby pracodawcy. Moim zadaniem jest koordynowanie współpracy na poziomie Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ, tj. umożliwianie studentom i promotorom kontaktów z firmami. Jestem również **opiekunem praktyk** dla studentów studiów zaocznych na kierunku Finanse i Rachunkowość UŁ.

W okresie grudzień 2009 – październik 2010 pełniłam również funkcję **pełnomocnika Rektora ds. toku studiów stacjonarnych UŁ**.

Jestem również **członkiem Komisji dyscyplinarnej dla doktorantów** Uniwersytetu Łódzkiego oraz **członkiem Komisji ds. Współpracy z Zagranicą i członkiem Komisji do opiniowania wniosków o urlopy naukowe i stypendia doktorskie oraz wniosków młodych naukowców o finansowanie badań naukowych** na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ.

Od października 2012 roku jestem **członkiem Rady Wydziału** Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego.

Za działalność organizacyjną zostałam wyróżniona w październiku 2012 roku **Nagrodą III stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego** a w październiku 2013 roku **Nagrodą I stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego**.

Bibliografia

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, 179 - 211.
- Ardichvili, A., Cardozo, R., Ray, S. (2003). A theory of entrepreneurial opportunity identification and development, *Journal of Business Venturing* 18(1), 105–123.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency, *American Psychologist* 37(2), 122-147.
- Bandura, A. (1992). Exercise of personal agency through the self-efficacy mechanisms [in:] R. Schwarzer (Ed.), *Self-efficacy: Thought control of action*. Washington, DC: Hemisphere.
- Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory, *American Psychologist* 44, 1175-1184.
- Bandura, A. (1995). *Self-Efficacy in Changing Societies*. Cambridge University Press.
- Baron, R. A., Ensley, M. D. (2006). Opportunity Recognition as the Detection of Meaningful Patterns: Evidence from Comparisons of Novice and Experienced Entrepreneurs, *Management Science* 52(9), 1331–1344.
- Boyd, N.G., Vozikis, G.S. (1994). The influence of Self-Efficacy on the Development of Entrepreneurial Intentions and Actions, *Entrepreneurship Theory and Practice* 18(4), 63-77.
- Chen, CC., Greene, P.G. & Crick, A. (1998). Does entrepreneurial self-efficacy distinguish entrepreneurs from managers?, *Journal of Business Venturing*, 13, 295-316.
- Cope, J., Watts, G. (2000). Learning by doing – An exploration of experience, critical incidents and reflection in entrepreneurial learning, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, Vol. 6 Issue 3, 104 – 124.
- Corbett, A. (2005). Experiential learning within the process of opportunity identification and exploitation, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(4), 473–91.
- Dimov, D. (2011). Grappling with the Unbearable Elusiveness of Entrepreneurial Opportunities, *Entrepreneurship Theory and Practice* 35, 57–81.
- Eckhardt, J.T., Shane, S.A. (2003). Opportunities and entrepreneurship, *Journal of Management* 29(3), 333-349.
- Eisenhardt, K.M. (1989). Building theories from case study research, *Academy of Management Review*, 14, 532–50.
- Ewell, P. (1997). Organizing for learning: A new imperative. *AAHE Bulletin* 50, 3–6.
- Fiet J. (2000). The pedagogical side of entrepreneurship theory, “*Journal of Business Venturing*” No 16, 101–117
- Gaglio, C. M., Katz, J. A. (2001). The Psychological Basis of Opportunity Identification: Entrepreneurial Alertness, *Small Business Economics* 16(2), 95-111.
- Gartner, W. (1989). “Who Is an Entrepreneur?” Is the Wrong Question, *Entrepreneurship Theory and Practice* 5, 47-67.
- Hardt, Ł. (2010). Rozwój ekonomii kosztów transakcyjnych a wzrost różnorodności współczesnej ekonomii, *Ekonomista*, nr 1, 9-34.
- Headland, N. T., Pike, K., Harris, M. (eds.). (1990). *Etics and emics: The insider/outsider debate*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Moroz, P., Hindle, K. (2011). Entrepreneurship as a Process: Toward Harmonizing Multiple Perspectives, *Entrepreneurship Theory and Practice* 36(4), 781-818.
- Kirzner, I. (1973). *Konkurencja i przedsiębiorczość*. Chicago University of Chicago. Fijorr Publishing Company 2010.
- Kociatkiewicz J., Kostera M. (2013). Zarządzanie humanistyczne. Zarys programu, *Problemy Zarządzania*, vol. 11, nr 4 (44), 9 –19.
- Koiranen, M. (1999). Yrittäjyys on yleissivistystä, [in:] Lampinen, J., Ruohotie, P., Harra, K. (Eds.), Matti Peltonen, näkijä ja tekijä, Saarijärvi, OKKA-säätiön julkaisu, 58–66.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Krueger, N. (2009). The microfoundations of entrepreneurial learning and education. *The handbook of university wide entrepreneurship*. Cheltenham, UK: Elgar.

- Kyrö, P. (2008). A theoretical framework for teaching and learning entrepreneurship. *International Journal of Business and Globalisation*, 2 (1), 39-55
- Lumpkin, G.T. and B.B. Lichtenstein (2005), The role of organizational learning in the opportunity-recognition process, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(4), 451–72.
- Löbler, H. (2006). Learning entrepreneurship from a constructivist perspective, *Technology Analysis & Strategic Management*, 18(1), 19-38
- Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice, *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1997(74), 5-12.
- Mezirow, J., and Associates. (2000). *Learning as transformation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mises von, L. (1949). *Human Action: A Treatise on Economics* (4th ed.), San Francisco: Fox & Wilkes.
- Mueller, S.L., Conway Dato-On, M. (2008). Gender-role orientation as a determinant of entrepreneurial self-efficacy, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, Volume 18(1): 3-20.
- DeNoble, A.F., Jung, D., Ehrlich, S. (1999). *Entrepreneurial Self-efficacy: the Development of a Measure and its Relationship to Entrepreneurial Action*. *Frontiers of Entrepreneurship Research*, Babson College, Wellesley, MA.
- Pauwels, P. and P. Matthyssens (2003), The dynamics of international market withdrawal in S. Jain (ed.), *Handbook of Research in International Marketing*, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Politis, D. (2005). The Process of Entrepreneurial Learning: A Conceptual Framework (2005). *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 29, Issue 4, 399-424.
- Rasmussen, E., R. Sørheim (2006). Action-based entrepreneurship education, *Technovation* 26(2), 185-194.
- Ruohotie, P., Koironen, M. (2000). In the Pursuit of Conative Constructs into Entrepreneurship Education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 3, pp. 9–22.
- Saks, N.T., C.M. Gaglio (2002), ‘Can opportunity identification be taught?’, *Journal of Enterprising Culture*, 10, 313–47.
- Sarasvathy, S.D., N. Dew, S.R. Velamuri and S. Venkataraman (2003), ‘Three views of entrepreneurial opportunity’, in Z.J. Acs and D.B. Audretsch (eds), *Handbook of Entrepreneurship Research*, Boston and Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, pp. 141–60.
- Schumpeter, J.A., (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Sequeira, J.M., J.E. McGee, S.L. Mueller (2005). An empirical study of the effect of network ties and self-efficacy on entrepreneurial intentions and nascent behavior. *Proceedings of the Southern Management Association 2005 Meeting*. Charleston, South Carolina.
- Shane, S., S. Venkataraman (2000), The promise of entrepreneurship as a field of research, *The Academy of Management Review*, 25(1), 217–26.
- Shapiro, A., Sokol, L. (1982). *The Social Dimensions of Entrepreneurship* [in:] *Encyclopedia of Entrepreneurship*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Snow, R.E., Corno, L., Jackson, D. (1996). Individual Differences in Affective and Conative functions. In D.C. Berliner, R.C. Calfee, (Eds.) *Handbook of Educational Psychology*. New York: Simon & Schuster. Macmillan, 243–310.
- Snow, R. E., Jackson, D. N. (1993). Assessments of conative constructs for educational research and evaluation: A catalogue. National Center for Research on Evaluation (CRESST). CSE Technical Report 354, Los Angeles, CA.
- Spradley, J.P. (1980). *Participant Observation*, New York, US: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Wojtyna, A. (2008). Współczesna ekonomia- kontynuacja czy poszukiwanie nowego paradygmatu?, *Ekonomista* 1, 9 -30.
- Yin, R.K. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*, Newbury Park, CA: Sage Publications.

Aguienne Kuenenle